

La lluita pel poder a Lleida entre Romà Sol Mestre i Joan Rovira Agelet: una pugna amb transcendència política en la Mancomunitat de Catalunya (1914-1920)

The power struggle in Lerida between Romà Sol Mestre and Joan Rovira Agelet: a dispute of political importance in the Mancomunitat of Catalonia (1914-1920)

per Quintí Casals

Universitat de Lleida

RESUM:

Romà Sol i Joan Rovira lluitaren pel poder a Lleida entre 1917 i 1920. Afiliiats al Partit Liberal, tingueren un paper decisiu en l'elecció del president de la Mancomunitat la tardor de 1917, moment en el qual Sol presidia la institució per la mort de Prat de la Riba i Rovira era presentat pels liberals dinàstics i els republicans com a candidat a la presidència davant Puig i Cadafalch, de la Lliga Regionalista. En la votació, alguns diputats liberals i republicans, com ara Sol, votaren per Puig i Cadafalch, que guanyà i continuà la política autonomista de Prat, que s'oposava a la provincialista de Rovira. Seguidament, Sol ingressà a les files de la Lliga i Rovira radicalitzà el discurs centralista a Lleida.

PARAULES CLAU:

Mancomunitat de Catalunya, Romà Sol Mestre, Joan Rovira Agelet, Josep Puig i Cadafalch, Lliga Regionalista, Partit Liberal.

ABSTRACT:

Romà Sol and Joan Rovira fought for power in Lerida between 1917 and 1920. Members both of the Liberal Party they had a decisive role to play, in the fall of 1917, in choosing the next president of the Mancomunitat, at a time when the institution was presided by Sol after Prat de la Riba's death and Rovira was put forward by the Liberals and the Republicans as a candidate against Puig for the Lliga Regionalista. At the ballot, some Republican and Liberal deputies, including Sol, voted for Puig, who won and carried on with Prat's autonomist policies, while Rovira headed the provincialist opposition in Lerida. Sol went on to join the ranks of the Lliga Regionalista and Rovira radicalized his centralist stance.

KEY WORDS:

Mancomunitat de Catalonia, Romà Sol Mestre, Joan Rovira Agelet, Josep Puig i Cadafalch, Lliga Regionalista, Liberal Party.

Introducció

L'any 2014 es va celebrar el centenari de la creació de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925),¹ esdevinguda el 6 d'abril de 1914. El Reial decret de manco-

1. Per tal de fer un seguiment de l'esdeveniment, les diputacions catalanes van fundar un portal a Internet amb el títol *Mancomunitat de Catalunya*: <http://www.mancomunitatdecatalunya.cat/inici/> (consulta: 6 d'agost de 2015).

Data de recepció: juny 2015; versió definitiva: novembre 2015.

munitats, aprovat pel Govern espanyol el desembre de 1913, donava l'opció de federar-se a qualsevulla de les diputacions de les diverses regions de l'Estat espanyol, però només les quatre diputacions catalanes van fer ús d'aquest dret per crear la seva Mancomunitat. La mesura presa a Catalunya deixava molt clar d'on havia sorgit la iniciativa i quina regió era la que tenia més interès que quallés.² La insistència del catalanisme des de la darrerria del segle XIX i primera dècada del XX per trobar una fórmula d'encaix en la política espanyola de la Restauració borbònica (1875-1931) semblava que donava un primer fruit, tot i que la història posterior mostrà que fou efímer. Tanmateix, fins a arribar a la constitució de la Mancomunitat, el catalanisme polític hagué de transcórrer un llarg camí previ, que sovint cocà amb el rebuig de l'Estat espanyol.³

Prat de la Riba, president de la Diputació de Barcelona, en prendre possessió del càrrec de president de la Mancomunitat el 6 d'abril de 1914, feia un succint resum del projecte catalanista que engegava:

Per la forma excepcional, extraordinària, com hem arrencat al poder públic aquesta Mancomunitat, i la forma excepcional, extraordinària també, com aquesta Mancomunitat haurà de créixer i ampliar-se [...] Volem donar a la nostra llengua la plenitud d'imperi sobre tota la vida nostra [...] Volem que la nostra vida econòmica no sigui subordinada a grans forces estrangeres, sinó que constitueixi un sistema i un organisme complet [...] Volem que els nostres municipis puguin dotar-se de tots els serveis d'instrucció, de policia urbana i d'aprofitament rural proporcionats a la seva importància fins a arribar, a fer que no hi hagi ni un sol Ajuntament de Catalunya que deixi de tenir, a part del servei de la policia, la seva escola, la seva biblioteca, el seu telèfon i la seva carretera. [...] Aquest és el nostre ideal, i quan un ideal és no pas una llista, un qüestionari acadèmic, sinó un sentiment i

2. El text del Reial decret a M. C. GARCÍA-NIETO *et. al.*, *Bases documentales*, vol. V, Madrid, Edicions Guadiana, 1971, 181-183. Per al tema de la Mancomunitat vegeu J. CAMPS, *La Mancomunitat de Catalunya*, Barcelona, Bruguera, 1968; E. UCELAY-DA CAL, «La Diputació i la Mancomunitat, 1914-1923», dins B. DE RIQUER (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, vol. II, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1987, 109-190; J. LLORENS, *La Mancomunitat de Catalunya (1914-1925)*, Barcelona, Barcanova, 1994; J. TERMES, *Història del catalanisme fins al 1923*, Barcelona, Pòrtic, 2000; A. BALCELLS, E. PUJOL i J. SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona, Proa, 1996; B. DE RIQUER, *Alfonso XIII y Cambó, La monarquía y el catalanismo político*, Barcelona, RBA, 2013; J. M. ROIG ROSICH (coord.), *La Mancomunitat de Catalunya: un primer pas*, Barcelona, Fundació Revista de Catalunya, 2014; i A. BALCELLS, *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya del 1919 i el seu context històric*, Barcelona, Parlament de Catalunya, 2010; Puig i Cadafalch, *president de Catalunya, i la seva època*, Barcelona, Dalmau, 2013; i *La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1925. El primer pas vers l'autogovern des de la desfeta de 1714*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 2014.

3. B. DE RIQUER, «La llarga gestació de la Mancomunitat de Catalunya», *La Vanguardia Cultura/s: Els anys de la Mancomunitat*, 02-04-2014, 1.

una voluntat, i un entusiasme popular, creieu, senyors diputats, que, per alta que sigui la idealitat, la realitat és ja ben a la vora.⁴

Les paraules de Prat mostren el seu lideratge polític en la nació, ja que en l'ambient catalanista conservador havia quallat la creença que Prat de la Riba, en una frase d'Eugeni d'Ors que va fer fortuna, era el «seny ordenador de Catalunya» per la visió prospectiva que havia mostrat i mostrava en la planificació del seu govern.⁵

No obstant això, si bé és cert que els inicis de la Mancomunitat (1914-1917) portaren el segell inconfusible del consens polític gairebé general sota l'aixopluc de Prat de la Riba; també ho és que quan aquest morí l'1 d'agost de 1917 s'obrí un profund debat en la institució, poc estudiat, que culminà amb la votació per escollir el seu successor el 29 de novembre de 1917. En aquella elecció, l'única entre dos candidats amb dos programes distints disputant-se el poder en tota la història de la Mancomunitat, es plantejà la continuïtat del projecte de la Lliga Regionalista amb Puig i Cadafalch al capdavant, o un canvi en els plantejaments polítics regionalistes cap als provincialistes dinàstics que defensava el liberal lleidatà Joan Rovira i Agelet, aleshores president de la Diputació de Lleida.⁶

I certament, si la votació hagués seguit una disciplina de partit, amb la fidelitat que hi sol haver avui en dia, Joan Rovira hauria assolit la presidència de la Manco-

4. E. PRAT DE LA RIBA, «Missatge en la presa de possessió de la Presidència de la Mancomunitat de Catalunya el 6 d'abril de 1914», dins J. M. AINAUD DE LASARTE i A. BALCELLS (ed.), *Obra completa*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans - Proa, 2000, vol. III, 761-762. Sobre Prat de la Riba podeu consultar: J. M. AINAUD i E. JARDÍ, *Prat de la Riba, home de govern*, Barcelona, Ariel, 1973; J. GRAU, *La Lliga Regionalista i la llengua catalana, 1901-1924*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 2006; J. M. OLLÉ, *Homes del catalanisme. Bases de Manresa. Diccionari biogràfic* (1a edició), Barcelona, Rafael Dalmau, 1995, 197-200; J. PENARROJA, R. COTRINA i F. JEREZ, *Prat de la Riba, reconstructor de la nacionalitat*, Barcelona, Editorial Blume, 1980 (Col·lecció Personatges Catalans de Tots els Temps); J. M. POBLET, *Monografia sobre Prat de la Riba en el centenari del seu naixement*, Fundació Carulla, 1970 (Nadales); F. X. SANTAMARIA, *Prat de la Riba i la institucionalització d'un model de cultura catalana: l'obra cultural i pedagògica*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat Ramon Llull, 2010; i J. VALLÈS, *Enric Prat de la Riba*, Barcelona, Escola d'Administració Pública de Catalunya, 2010.

5. Vegeu una idea clara del seu projecte a E. PRAT DE LA RIBA, *La nacionalitat catalana*, Barcelona, Tip. l'Anuari de la Exportació, 1906. (Biblioteca Popular; 1).

6. Joan Rovira Agelet (Barcelona, 1868/1869 - Lleida, 27-03-1920), advocat. Va dirigir, *El Pallaresa* (1906 i 1912) i *El País*, fins que morí el 1920, òrgans de difusió dels liberals lleidatans. En la dècada de 1910 fou degà del Col·legi d'Advocats de Lleida. Joan Rovira entrà en la Diputació el 1904 en una elecció parcial al districte de la Seu-Sort; i fou derrotat el 1905 al mateix districte amb la Lliga. Després, assolí una acta amb els liberals en les eleccions de 1909, 1913 i 1917. Durant l'annualitat 1911-1912 exercí la vicepresidència de la Comissió Provincial i entre 1917 i 1919 fou president de la Diputació de Lleida. Fou pare de Joan Rovira Roure, advocat i alcalde de Lleida el 1936, condemnat a mort pel Tribunal Popular de Lleida el 1936. R. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans*, Lleida, Ajuntament de Lleida, 1987, 45-64 i Q. CASALS, «Joan Rovira Agelet», dins *Els diputats de la Mancomunitat de Catalunya*: <http://diputatsmancomunitat.cat/mancomunitat/glossary> (consulta: 25 d'abril de 2016).

munitat sense entrebancs, ja que hauria rebut els vots dels diputats del seu partit, els liberals dinàstics, a més dels conservadors monàrquics i els republicans radicals i nacionalistes, aliats aquests darrers amb els liberals per protestar contra la política que seguia la Lliga Regionalista de participar en el Govern espanyol. Els descontents formaven, en aparença, una sòlida majoria en l'Assemblea integrada pels 96 diputats provincials catalans.⁷ Si aquesta superioritat s'hagués concretat amb la victòria de Rovira, la seva presidència hauria significat un canvi en la política engegada per Prat i la Lliga al capdavant de la Mancomunitat, els quals defensaven l'obtenció de més autogovern amb l'aprovació d'un estatut d'autonomia per a Catalunya. Aquest plantejament, evidentment, no era compatible amb la idea liberal dinàstica de Rovira de mantenir les diputacions provincials amb les mateixes competències que havien tingut fins llavors. Tal com apuntà en el seu dia l'historiador Romà Sol Clot, un triomf de Joan Rovira hagués pogut significar l'acabament, almenys temporal, de la idea regionalista vigent en la Mancomunitat a favor de la provincialista.⁸

Tanmateix, Rovira no fou president de la Mancomunitat i avui en dia és impossible preveure què hagués fet al capdavant de la institució amb el suport dels republicans nacionalistes, els quals, es probable, haurien condicionat el seu posicionament polític. L'únic que sabem amb seguretat és que Puig va guanyar la votació per un discutit marge de 48 vots a 39 per la coherència que mostraren alguns diputats liberals i republicans amb el projecte regionalista engegat en la Mancomunitat per Prat de la Riba. Entre els artífexs de la derrota de Rovira en la votació cal assenyalar Romà Sol Mestre, diputat liberal autonomista lleidatà, que com a vicepresident primer del Consell Permanent havia assumit la presidència accidental de la Mancomunitat uns mesos abans de la mort de Prat i l'exercí fins a la citada votació del 29 de novembre de 1917. També donaren suport al postulat autonomista, entre els liberals, Josep M. Espanya, Anselm Guasch i Lluís Ferrer; mentre que entre els republicans ho feren Josep Cabeceran, Alfred Pereña i Josep Estadella.

Per tant, albiarem que Romà Sol Mestre fou un polític cabdal en aquells moments per a la continuïtat del projecte regionalista encetat en la Mancomunitat de Catalunya.⁹ Amb tot, malgrat la seva transcendència en aquests esdeveniments, és

7. Concretament, 36 provinents de la Diputació de Barcelona i 20 per les diputacions de Lleida, Tarragona i Girona.

8. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans...*, 1987, 58.

9. Romà Sol Mestre (Lleida, 02-11-1870 - 24-11-1951), advocat, periodista i polític. Fou director del diari *El Liberal* el 1892. El 1895 es va casar amb Dolors Ballespí Fontova, amb la qual va tenir dos fills: Maria (-1978), i Josep Sol Ballespí (Lleida, 23-05-1898 - 17-01-1963), advocat i polític, primer de la Lliga i després franquista, el qual fou pare de Romà Sol Clot (Lleida, 1927-2009), historiador i polític, que tancà la nissaga lleidatana dels Sol. Sol Mestre fou regidor liberal a l'Ajuntament de Lleida entre 1899 i 1903, període en què fou nomenat alcalde el 1901. Dirigí *El Pallaresa*, diari de difusió del Partit Liberal (1895-1901); també va escriure a *La Mala Semana*, *Lleida Catalana* i *Butlletí del Centre Excursionista de Lleida* (1908-1912). El 1930, fou diputat provincial en representació del Col·legi d'Advocats, institució que presidí des de 1928 fins a 1936. Abans, el 1932, fou elegit diputat al Parlament de Catalunya per Lleida amb la Lliga Regionalista dins una candidatura d'unitat, el Front Proporcionalista, Republicà i Catalanista de Lleida integrat per republicans, regionalistes i socialistes. L'oposició al franquisme i els seus

curiós constatar que cap escrit, entre els abundants del 2014 sobre el centenari de la Mancomunitat de Catalunya, hagi mencionat la seva tasca al capdavant del procés. Globalment, la historiografia catalana i la premsa local, encapçalada per Albert Balcells, no passa de situar-lo com un mer president accidental, tot i que durant el seu mandat es plantejà una disjuntiva en la política que havia de seguir la institució, i ha preferit assenyalar a Josep Maria Espanya, un altre diputat liberal autonomista trànsfuga, com el principal polític lleidatà del moment.¹⁰

No obstant això, les dades polítiques que arriben a les nostres mans sobre Romà Sol Mestre contradiuen la discreció amb què ha passat per la història de Catalunya, ja que des de 1914 a 1923 formà part de tots els governs de la Mancomunitat en llocs molt destacats: fou secretari primer del primer consell executiu (1914); vicepresident segon del segon consell (1915); vicepresident primer del tercer (1917); i, posteriorment, assumí la Conselleria de Cultura (1919, 1921 i 1923) en el quart, cinquè i sisè executius. A més, presidí l'Assemblea de la Mancomunitat entre 1917 i 1919, càrrec que deixà en ser elegit president de la Diputació Provincial de Lleida (3 d'agost de 1919). Finalment, i com ja hem destacat, com a vicepresident primer va exercir accidentalment la presidència de la Mancomunitat durant uns mesos abans de la mort d'Enric Prat de la Riba, esdevinguda l'1 d'agost de 1917, i els posteriors fins a l'elecció de Josep Puig Cadafalch com a nou president, el 29 de novembre de 1917. En ser cessat el 1924 per Miguel Primo de Rivera com a conseller de Cultura, Sol ostentava l'honor, juntament amb el liberal tarragoní Anselm Guasch i el regionalista gironí Agustí Riera, de ser un dels tres únics polítics de la Mancomunitat que sempre s'havien mantingut en l'executiu, ja fos en la mesa o en el consell permanent, entre 1914 i 1924.

problemes de vista l'allunyaren de la política abans de morir el 1951. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans...*, 45-64; R. SOL CLOT i C. TORRES, *Lleida en temps de la Mancomunitat de Catalunya (1913-1924)*, Lleida, Virgili i Pagès, 1989, 232-234 i Q. CASALS, «Romà Sol i Mestre», dins *Els diputats de la Mancomunitat de Catalunya*: <http://diputatsmancomunitat.cat/mancomunitat/glosary> (consulta: 25 d'abril de 2016).

10. A. MANENT, *Josep Maria Espanya, conseller de la Mancomunitat i de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1998; A. JARNE, *Josep Maria Espanya i Sirat: el somni federal*, Lleida, Alfazeta, 2010; BALCELLS, *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat...*, 148; J. GABERNET, «Lleida amb la Mancomunitat», *Segre*, 06-04-2014, 20; i J. BARRULL (ed.), *L'obra de la Mancomunitat de Catalunya a les terres de Lleida (1914-1923)*, Lleida, Pagès Editors, 2014. Josep Maria Espanya i Sirat (Vielha, 1879 - Bogotà, 1953), advocat. Fou vicepresident de l'Associació Escolar Republicana, presidida per Layret, el 1900. Fou diputat provincial per la Unió Republicana el 1907 i s'adherí a la Solidaritat Catalana. El 1911 fou reelegit com a republicà, però passà al liberalisme dinàstic, seguint Emili Riu. El 1913 Espanya va ser elegit president de la Diputació de Lleida i, reelegit el 1915, ocupà el càrrec fins a 1917, any en què fou de nou diputat provincial. El 1917 es traslladà a Ossa, on exercí d'advocat i fou escollit diputat a Corts per Benavarri el 1919. El 1919 publicà el llibre *Las corrientes autonomistas en el mundo y el pleito de Cataluña*. El setembre de 1921 fou designat governador civil de Palència fins al març de 1922. El 1931 fou escollit diputat de la Diputació Provisional de Catalunya amb Esquerra Republicana de Catalunya. El 1934 Lluís Companys el nomenà director general d'Administració Local de la Generalitat; i el 21 de març de 1936, conseller de Governació. Acabada la Guerra Civil, se li confiscaren els béns i marxà a Colòmbia, on muntà diverses empreses. Morí a Bogotà aïllat de l'exili polític.

Tanmateix, d'aquests tres polítics, només Agustí Riera ha rebut algunes mostres de reconeixement a Girona durant la celebració del centenari.¹¹ Amb tot, el *Diari de Girona* també explicava que «sobta d'entrada que malgrat la rellevància de la seva activitat política (i també professional), la figura de Riera no hagi estat prou estudiada ni valorada».¹² D'altra banda, per als casos d'Anselm Guasch i Romà Sol, aquests polítics no han rebut cap menció especial en les seves localitats d'origen. Només, en el cas d'Anselm Guasch Robusté, la seva tasca ha estat destacada per Albert Balcells en alguna de les seves obres, però en la seva província natal, Tarragona, no s'ha constatat cap menció especial ni abans ni durant el centenari.¹³ Finalment, a Lleida, la figura política de Romà Sol Mestre i la seva aportació política són molt desconegudes i mínimament valorades.¹⁴

En una línia similar, un altre polític lleidatà molt influent en aquell moment, Joan Rovira Agelet, candidat a presidir la Mancomunitat el 1917, encara és molt més desconegut, i la seva importància historiogràfica a Catalunya, amb alguna

11. BALCELLS, *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat...*, 151; A. PETIT, «Agustí Riera, el cervell gironí de la mancomunitat i el rostre gironí de la Mancomunitat», *Diari de Girona*, dominical, 13-04-2014, 2-3; i J. NADAL, «Rafael Masó i la Mancomunitat», *Diari de Girona*, 09-05-2014. Agustí Riera i Pau (Sábalo, Cuba, 1876 - Les Encles, Garrotxa, 1936), metge i polític. Fill d'una nissaga de Calella que es traslladà a Cuba, va tornar a Catalunya el 1884. Fou escollit diputat provincial per Olot el 1909 i és la persona que ha ocupat més temps la presidència de la Diputació de Girona (entre 1911 i 1924). Va ser assassinat per activistes d'esquerres l'agost de 1936. Fou conseller de la Mancomunitat des de 1914, encarregat de Sanitat i Beneficència, primer, i després d'Obres Públiques.

12. PETIT, «Agustí Riera, el cervell...», 2-3. L'autor del reportatge continuava dient que «la mateixa Diputació de Girona tot just ara està treballant en algunes iniciatives per honorar la seva memòria i reconèixer la seva tasca. Una tasca destacada a la Mancomunitat, on va ser un dels principals col·laboradors d'Enric Prat de la Riba. Riera va ser responsable de l'àrea de Comunicacions i Obres Públiques». A més, apuntava que: «Diverses persones consultades estableixen un cert paral·lelisme entre Riera i Carles Rahola, l'escriptor, periodista i polític afusellat per les tropes franquistes el març del 1939. Tots dos es van distingir pel seu compromís cívic, per les seves idees catalanistes, i per la seva feina decidida pel progrés de Catalunya. Però un va morir a mans d'un bàndol, i l'altre a mans de l'altre, i avui un és un personatge honorat i recordat, i l'altre, Agustí Riera, totalment ignorat».

13. Anselm Guasch Robusté (Tarragona, 1866-1932), polític. Inicialment va pertànyer al partit conservador, però ingressà després al liberal, del qual fou un dels caps a Tarragona i a la seva comarca. Membre de la Diputació Provincial de Tarragona des del 1896 fins a la Dictadura (1923), n'ocupà quatre vegades la presidència (1907-1911, 1919-1921, 1921-1924 i 1930 de maig a desembre). El 1931 es passà al partit de Santiago Alba, que s'integrà al partit radical de Lerroux. Enciclopèdia.cat: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0031429.xml>. BALCELLS, *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat...*, 149. A Banda de Balcells, una referència sobre la seva presidència en la Diputació de Tarragona a *Diari de Tarragona*, 18-12-2013, 21.

14. En aquest sentit, només un carrer, anomenat ambigüament com a Alcalde Sol –sembla que dedicat inicialment al seu germà Màrius Sol–, rememora la importància d'una família que va arribar a tenir fins a quatre alcaldes de Lleida en molt poc temps: Josep Sol Bertran (1863-1864), Josep Sol Torrents (1873 i 1893), Màrius Sol Mestre (1909) i el mateix Romà Sol Mestre (1901).

interpretació negativa pel seu posicionament espanyolista, molt limitada.¹⁵ Per intentar corregir mínimament aquesta mancança ens ha semblat oportú agafar les trajectòries d'aquests dos polítics entre 1914 i 1920 per mostrar, en primer lloc, una realitat fefaent: que davant el projecte regionalista continuista de Josep Puig i Cadafalch i hagué una alternativa política liberal dinàstica, mínimament estudiada, amb una base ideològica identificable amb Joan Rovira, que tenia alguna possibilitat d'èxit en l'elecció per a la presidència de la Mancomunitat del 29 de novembre de 1917. En segon lloc, volem mostrar que aquesta alternativa fou avortada principalment per alguns membres del Partit Liberal català, liderats per Lluís Barbarà, Romà Sol Mestre i Josep Maria Espanya, que aconseguiren reconduir la situació cap a la darrera voluntat de Prat de la Riba de continuar avançant per aconseguir l'autogovern de Catalunya dins un projecte polític de regeneració per a Espanya.¹⁶

Enfrontament en la votació també reflectia la situació política de la regió en 1917, amb una Lliga castigada pels republicans nacionalistes per la seva participació en el Govern d'Espanya i un Partit Liberal dividit entre els autonomistes (Sol, Espanya, Ferrer...) i una altra facció dinàstica, centralista i provincialista encapçalada per Rovira.

La Mancomunitat: interpretació de la historiografia, la política i la cultura

A Catalunya, tant la comunitat científica com la política i cultural, han tractat força bé el període de la Mancomunitat, caracteritzat per la unió de les forces catalanistes dirigides per la Lliga Regionalista en pro de la regeneració del país. La unió fou capaç de superar les distàncies ideològiques i treballar amb el que avui alguns en dirien «el govern dels millors» per al redreçament de la nació.¹⁷ En l'esperit del catalanisme, el projecte de Prat, tot i que morí el 1917, apareix com a unitari durant

15. Per exemple, Albert Balcells considera que Rovira era un perill per al catalanisme: «Aquest seria el significat de la Unión Monárquica Nacional, nascuda a final de gener del 1919 com a bloc dinàstic anticatalanista a Catalunya. El perill s'havia dibuixat abans amb la posició contrària del president de la Diputació de Lleida, Rovira i Agelet, al gir radical de la Lliga Regionalista, una posició que ja havia estat registrada en la premsa de Madrid a la darrera de novembre del 1918». BALCELLS, *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat...*, 77.

16. Des que al març de 1916 la Lliga va treure el seu manifest «Per Catalunya i per l'Espanya gran», l'objectiu polític del partit passà de la política de pressió amb les seves demandes per exercir la gestió en la seva regió; a voler gestionar, encara que fos indirectament, la política espanyola amb el seu projecte regionalista. I. MOLAS, *Lliga Catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1972, 101-102.

17. La major part dels historiadors catalans han considerat fructífer el període de la Mancomunitat i les seves consecucions. en el redreçament del país. Vegeu, per exemple, C. SANTACANA, «Mancomunitat, el govern dels millors», *El País, Quadern*, 03-04-2014, 1-3; i l'entrevista a Albert Balcells que segueix l'article, en què l'autor afirma que «La Mancomunitat va fer més feina que partidisme» o «La Mancomunitat va saber crear un clima, i sense l'ús, com avui, dels grans mitjans de comunicació», o «La Lliga pot reclutar alts funcionaris d'altres partits per a la Mancomunitat perquè l'esquerra catalana llavors està en descomposició, i no li suposa cap perill per a la seva hegemonia [...]. En qualsevol cas, l'estratègia és coherent en el marc de la idea que cohesionar

tot el temps que romangué vigent la institució, de manera que ha quedat en la societat catalana la idea d'una «feina ben feta» per part de la Mancomunitat.¹⁸

Amb aquesta visió de fons, la historiografia catalana ha inclòs, per norma, l'etapa de la Mancomunitat de Catalunya dins un procés històric continuat de reconstrucció de l'autogovern de Catalunya després de la desfeta de la Corona d'Aragó en la guerra de Successió que arriba fins als nostres dies. El procés s'accelerava durant la Restauració en alguns moments determinats com ara la presentació del Memorial de Greuges (1885), continuava amb les Bases de Manresa (1892), la formació de la Solidaritat Catalana per anar a les eleccions generals (1907) i tenia el seu primer punt culminant amb la federació de les quatre diputacions catalanes l'abril de 1914 amb la figura de Prat de la Riba al capdavant.¹⁹ Aquest procés de llarga durada

Catalunya i modernitzar-la, europeïtzar-la, estava per sobre de les ideologies dels partits polítics, etc. Entrevista a A. BALCELLS, *El País, Quadern*, 03-04-2014, 2-3.

18. Per exemple s'hi refereix UCELAY-DA CAL, «La Diputació i la Mancomunitat...», 112. A més a més, un clar exemple el tenim en el discurs del president de la Generalitat Artur Mas en l'acte de presentació de la commemoració del centenari de la Mancomunitat de Catalunya el 24 de maig de 2013: «la Mancomunitat va començar a compensar i canalitzar el sentit d'Estat que faltava en aquell moviment catalanista [...] amb molts pocs mitjans i, allhora, amb molt de talent, voluntat, passió i feina ben feta (amb) la unitat transversal més enllà dels propis partits, per intentar fer alguna cosa col·lectiva que valgués la pena». A. MAS, «Discurs», *President.cat*: http://www.president.cat/pres_gov/AppJava/president/notespremsa/200792/president-mas-catalunya-inclinat-lesquena-treballar- quedar-sotmesos.html (consulta 11 de setembre de 2015). Encara, darrerament, Xavier Forcadell (Coordinador General de la Diputació de Barcelona i dels actes de commemoració del Centenari de la Mancomunitat de Catalunya) afegeix que «Cent anys després de la seva creació la Mancomunitat és considerada com una institució cabdal de la nostra història. Una institució avançada al seu temps, moderna i innovadora. Creada i impulsada a partir del consens de tot un poble, fent confluïr en un projecte comú simpatitzants d'ideologies polítiques diverses i comptant, molt especialment, amb el treball diari d'homes que, al costat de Prat de la Riba, van treballar per fer créixer un projecte que naixia modestament per convertir-se en la gran institució que havia de relligar el país nacionalment després de la desfeta de 1714». X. FORCADELL, «Els homes de la Mancomunitat de Catalunya», dins *Els diputats de la Mancomunitat de Catalunya*: <http://diputatsmancomunitat.cat/mancomunitat/content/els-homes-de-la-mancomunitat-de-catalunya> (consulta: 25 d'abril de 2016)

19. Els mateixos protagonistes regionalistes de la història, quan estaven preparant el projecte d'Estatut d'Autonomia el 1918 eren conscients que: «el quid de la qüestió catalana era la continuïtat històrica, tota una dilatada sèrie de manifestacions de la voluntat d'autonomia, que al seu torn expressaven una comunitat que es realitzava mitjançant la unitat col·lectiva». UCELAY-DA CAL, «La Diputació i la Mancomunitat...», 134. Per a un context general vegeu B. DE RIQUER, *Regionalistes i nacionalistes (1898-1931)*, Barcelona, Dopesa, 1979. Per al Memorial de Greuges, J. GALOFRÉ, *Primer Congrés Catalanista (1880)*, Barcelona, Dalmau, 1979; i J. M. FIGUERES, *El Primer Congrés Catalanista i Valentí Almirall: materials per a l'estudi dels orígens del catalanisme*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Presidència, 1985. A més, sobre Valentí Almirall recomanem el web: <http://www.escriptors.cat/autors/almirallv/index.php> (consulta: 6 d'agost de 2015). Per a les Bases de Manresa, J. CLARET i M. SANTIRSO, *La construcció del catalanisme. Historia de un afán político*, Madrid, Los Libros de la Catarata, 2014; i J. L. DE LA GRANJA, J. BERAMENDI i P. ANGUERA, *La España de los nacionalismos y las autonomías*, Madrid, Síntesis, 2001. I per a la Solidaritat, J. MATA, «Solidaritat Catalana: la gran

seguia, després del parèntesi de la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), el projecte de la Generalitat republicana (1931-1939) i l'autogovern de l'Estatut de Núria de 1932. Després d'una segona aturada per la Guerra Civil i la dictadura de Franco (1939-1975), es reemprendria el camí durant la Transició Democràtica (1975-1978) amb el projecte de l'Espanya de les autonomies, que restablí la Generalitat el 1977 i possibilità l'aprovació de l'Estatut d'autonomia de Sau el 1979 i el posterior promogut pel tripartit presidit per Pasqual Maragall el 2006. Albert Balcells considera que:

La importància històrica de la Mancomunitat resideix en el fet que va ser el primer organisme de govern per a tot Catalunya, un ens preautonòmic encara que no aconseguís l'autonomia. Per tant, va ser la precursora tant de la Generalitat republicana del 1931 com de l'actual.

També, pel seu pes en la política actual, destaquem l'opinió de Joaquim Nadal, per al qual:

Si la Mancomunitat no hagués preparat la futura autonomia, probablement mai no hauria arribat. Com que sense la Mancomunitat del 1914 no hi hauria hagut la Generalitat del 1931 ni la de 1977, l'actual té el seu origen en la Mancomunitat, encara que la denominació Generalitat faci referència a la institució abolida per l'absolutisme borbònic.²⁰

En una línia similar de continuïtat, la historiografia catalana ha personalitzat el procés de recuperació de l'autogovern en alguns polítics molt significatius, que apareixen en els manuals d'història com els artífexs de la reconstrucció política de la nació catalana. Així, si seguim un ordre cronològic, Valentí Almirall, Enric Prat de la Riba, Francesc Macià, Lluís Companys, Josep Tarradellas, Jordi Pujol i Artur

il·lusió», *Serra d'Or* 555, 2006, 20-21; i S. IZQUIERDO, «Significació política de Solidaritat Catalana», *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* XIX, 2008, 43-69.

20. A. BALCELLS, «Com va arribar la Mancomunitat fa cent anys», *Ara*, 18-12-2013, 8; A. BALCELLS, «La Mancomunitat, el primer pas vers l'autogovern de la Catalunya contemporània», *Fets i Opinions*, abril 2014, 19-23; J. NADAL, «La Mancomunitat de Catalunya», *El Punt Avui*, 22-02-2014, 18. Sobre els principals polítics i historiadors que han defensat la idea de continuïtat en el procés de reconstrucció de l'autogovern a Catalunya podem citar: J. CASASSAS, «El significat polític de la Mancomunitat de Catalunya», *Plecs d'Història Local* 153, 2014, 2-4; S. VILA, «L'inici del demà», *Bonart*, octubre-novembre, 2014, 20; R. M. BRAVO, «L'embrió d'un Estat català», *Presència*, 26-05-2013, 8; J. M. MINGUET, «Sempre mirant enrere», *Bonart*, octubre-novembre 2014, 22; A. GRATA-CÓS, «Mancomunitat centenària», *Presència*, 06-04-2014, 4-7; G. AGUILERA, «Vida i mort del pactisme 1885-2014», *El Temps*, 15-04-2014, 11-14; F. RICART, «1914-2014. La Mancomunitat de Catalunya fa cent anys», *La Veu de l'Anoia*, 25-04-2014, 6; J. RENÉ, «Estructures d'Estat», *La Mañana*, 26-05-2013, 6; J. J. LÓPEZ BURNIOL, «El despertar d'una nació», *El Punt Avui*, 11-04-2014, 18; A. DALMAU, «Cent anys després», *El Punt Avui*, 10-04-2014, 20; G. GORDÓ, «La Mancomunitat i la construcció de futur», *Ara*, 07-04-2014, 26; A. COLOMINES, «Déjà vu», *El Punt Avui*, 20-02-2014, 22; i M. PASCAL, «Un país lliure i que valgui la pena», *El 9 Nou*, 07-10-2013, 14.

Mas semblen treballar tots en conjunt per a un mateix objectiu, amb una mateixa estratègia i sense, pràcticament, tenir cap punt polític en contradicció: aconseguir, per etapes, l'autogovern de Catalunya fins a arribar a la seva independència política d'Espanya. Paral·lelament, aquesta mateixa historiografia ha tingut molt poc en compte un segon estrat de polítics i intel·lectuals que han caigut en l'oblit, tot i que sense la seva feina no s'hauria aconseguit mantenir la flama catalanista tostemps.

En aquest sentit, la celebració del centenari de la Mancomunitat de Catalunya el 2014 ha forçat l'anàlisi d'alguns historiadors per reivindicar, a banda de l'arxiconegut Prat de la Riba, com a segona figura principal del període a Josep Puig i Cadafalch, el segon president de la Mancomunitat entre 1917 i 1924. Puig i Cadafalch, controvertit personatge en la societat intel·lectual catalana per haver donat suport al cop d'Estat de Primo de Rivera el setembre de 1923, fou vindicat l'any 2014 per alguns historiadors amb l'argument, entre d'altres, que fou president de la institució més temps que Prat.²¹ De fet, es considera que la tasca de Puig i Cadafalch al capdavant de la institució va donar una imatge de continuïtat innegable al treball i l'estratègia institucional engegats per Prat de la Riba des de 1914, encapçalant, ambdós, el projecte catalanista conservador de la Lliga Regionalista. Albert Balcells, que l'ha biografat, recordava que Puig i Cadafalch havia escrit el 1932: «L'obra seguí després de la seva mort (la de Prat) i el poble pogué oblidar el meu nom i semblar-li que la Mancomunitat, que deixà en morir, tot just naixent, continuà sempre regida per Prat de la Riba».²² El mateix Balcells, i altres historiadors, afirmen que realment en l'etapa de govern de Puig fou quan la Mancomunitat va viure més esplendor i concrecions: «mentre el període de 1914 a 1917 fou la fase inaugural i dels gran projectes, el de 1918 a 1923, l'època de Puig i Cadafalch, va ser la fase de desplegament i de culminació de realitzacions, amb el salt endavant que representà la cessió per les quatre Diputacions a la Mancomunitat de tots els serveis, recursos i competències».²³

21. Principalment S. VILA, «Un bust per a Josep Puig i Cadafalch», *La Vanguardia*, 17-02-2014, 17; i BALCELLS, «La Mancomunitat, el primer pas...», 21, que considera que amb Puig i Cadafalch la Mancomunitat assolí «les seves màximes possibilitats». A més, Albert Balcells, en una entrevista afirmava que: «És una burrada saltar de Prat de la Riba a Macià quan es parla de presidents de Catalunya; Prat ho va ser tres anys i Puig i Cadafalch, gairebé set». Entrevista a A. Balcells, *El País, Quadern*, 03-04-2014, 2-3.

22. A. BALCELLS, «L'activitat civopolítica de Josep Puig i Cadafalch», *Fonts: Centre d'Estudis Argentonencs Jaume Clavell* 48, 2011, 28.

23. Vegeu E. JARDÍ, *Puig i Cadafalch, arquitecte, polític i historiador de l'art*, Barcelona, Ariel, 1975; A. BALCELLS, «Puig i Cadafalch a la presidència de la Mancomunitat. Els aspectes més polítics», *Puig i Cadafalch i la Catalunya contemporània*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2003; BALCELLS, «L'activitat civopolítica...», 26-31; i A. BALCELLS, *Puig i Cadafalch, president de Catalunya, i la seva època*, Barcelona, Dalmau, 2013. Vegeu alguns articles des d'un punt de vista positiu, tot i alguns matisos a: A. SELLA i E. PUJOL, «La Mancomunitat. Objectiu, construir un país modern», *Sàpiens* 135, 2013; J. CABRÉ, «Cadafalch & Co», *El Punt Avui*, 03-03-2014, 18; M. SINTES, «La Mancomunitat, lluny i a prop», *El Periódico*, 29-04-2014, 7; J. LLORACH, «Cent anys de la Mancomunitat de Catalunya (I)», *La Comarca d'Olot* 1748, 2014, 34; J. BRUNET, «100 anys de la Mancomunitat de Catalunya», *Diari de Sabadell*, 09-01-2014, 14; F. M. ÀLVARO, «Els moderns del

Fins i tot, en aquesta nòmina presidencial s'ha reconegut la figura del monàrquic terrassenc Alfons Sala i Argemí, proclamat president de la Mancomunitat governativa el gener de 1924 per Primo de Rivera, que governava Espanya com un dictador des del setembre de 1923 i que l'abril de 1925 suprimí la institució. Sala, que des de 1919 presidia la Unió Monàrquica Nacional, contrària al catalanisme, seguiria en la relació com el tercer president de la institució per darrere de Prat i Puig.²⁴

En aquesta línia d'exaltació nacional, són abundants els estudis de Prat i les seves cites, de les quals se n'ha abusat en la premsa durant la celebració dels cent anys de la Mancomunitat,²⁵ però es troben a faltar treballs o aportacions que avaluin la gran i vertadera implicació de la societat civil catalana i els quadres intel·lectuals i professionals en l'obra de la Mancomunitat. Un exemple del que diem ens el dóna Lluís Foix a *La Vanguardia*, per al qual Prat de la Riba «en només tres anys va posar en marxa un projecte que encara perdura».²⁶ Per això, es llegeix com una bufada d'aire fresc l'article de Carles Santacana «Mancomunitat, el govern dels millors», en el qual l'autor enumera fins a deu exemples de personalitats, primers espases en el seu camp, que van implicar-se en l'obra de Mancomunitat per

1914», *La Vanguardia*, 02-01-2014, 20; i S. ESTEVE, «Celebrem la Mancomunitat», *La Vanguardia*, 24-05-2013, 4. Des d'un punt de vista més crític, vegeu G. C. CATTINI, «Josep Puig i Cadafalch. Gran arquitecte i historiador, polític amb clarobscur», *La Vanguardia Cultura/s: Els anys de la Mancomunitat*, 02-04-2014; i F. BLANC, «Hereus de la Mancomunitat (1914-1924)», *El 3 de vuit*, 11-04-2014, 16

24. A. JOANQUET, *Alfonso Sala, conde de Egara*, Madrid, Espasa-Calpe, 1955; M. MÁRQUEZ, «Sala liquida la Mancomunitat», *La Torre*, abril 2014, 30; SCG, «Alfonso Sala Argemí», *La Web de las Biografías*, <http://www.mcnbiografias.com/app-bio/do/show?key=sala-y-argemi-alfonso> (consulta 9 de setembre de 2015). Concretament, Márquez considera que «El cacic terrassenc per excel·lència va ser el darrer president de la institució el 1925». Alfons Sala i Argemí (Terrassa, 16-07-1863 - Barcelona, 11-04-1945) va ser el principal dirigent de la dreta monàrquica i antiautonomista a Catalunya. A partir de 1922 es va convertir en el polític català de confiança d'Alfons XIII, en detriment de Cambó. Amic personal del rei, aquest li va atorgar el títol de comte d'Egara el 26 de maig de 1926. Sala, industrial tèxtil, primer fou diputat liberal i, més endavant, independent, tot i que amb el suport de molts conservadors; va ser fundador i president de la Unió Monàrquica Nacional el 1919 a Barcelona per combatre l'autonomisme.

25. G. C. CATTINI, «El seny ordinador de la via catalana a l'autogovern», *La Vanguardia Cultura/s: Els anys de la Mancomunitat*, 02-04-2014; SELLA i PUJOL, «La Mancomunitat. Objectiu...»; J. BRUNET, «100 anys de la Mancomunitat de Catalunya», *Diari de Sabadell*, 09-01-2014, 14; F. M. ÀLVARO, «Els moderns del 1914», *La Vanguardia*, 02-01-2014, 20; F. A. PICAS, «Enric Prat de la Riba fundador de la Mancomunitat Catalana», *Hora Nova*, 03-06-2014, 23; X. FORCADELL, «La Mancomunitat de Catalunya: cent anys d'història», *El Temps*, 31-12-2013, 22-24; C. GELI, «La modesta taula de Prat de la Riba», *Quadern*, 24-04-2014, 7; M. BUCH, «Hereus del municipalisme de la Mancomunitat», *Debat*, 22-04-2014, 26; J. M. BOIXAREU, «Enric Prat de la Riba, fill de Castellterçol», *El 9 Nou*, 31-05-2013, 24; S. MARIMON, «Les primeres 24 hores de la Mancomunitat», *Ara*, 06-04-2014, 50; L. FOIX, «La tasca gegantina de Prat», *La Vanguardia*, 08-04-2014, 19; J. CAL, «Un segle d'institucions», *Segre*, 07-04-2014, 5; F. SÁEZ, «El país que volia ser modern», *Ara*, 02-04-2014, 27; i V. BATALLÉ, «Cap on cau la nació?», *El Punt Avui*, 06-06-2013, 23. D'altra banda, una visió diferent que també parla d'alguns defectes polítics de Prat a B. DE RIQUER, «Prat: vigilar i escollir homes», *La Vanguardia*, 27-03-2014, 17.

26. FOIX, «La tasca gegantina de Prat...», 19.

construir una societat que fos un exemple de modernitat en el seu moment;²⁷ o el de Francesc Canosa «Un fruiter respon a la pregunta», en què l'autor recupera de l'oblit Ramon Sala Roqueta, un viatger enviat als Estats Units pel director de l'Escola Superior d'Agricultura de la Mancomunitat, Carles Pi i Sunyer, perquè aprengué els mètodes de plantació frutera americans i després els implementés a Lleida.²⁸

Amb aquesta intenció recuperem i volem interpretar la història de la lluita pel poder de dos polítics lleidatans, Romà Sol i Josep Rovira, entre 1917 i 1920. Primer al si del Partit Liberal de Lleida, al qual representaven en l'Assemblea de la Mancomunitat el 1917, i després com a líders i rivals acarnissats de la Lliga (Sol) i els liberals (Rovira) en la Diputació de Lleida. El seu enfrontament va nàixer a mitjan 1917 i empitjorà arran de la votació per escollir el successor de la Mancomunitat, quan morí Prat de la Riba, i Romà Sol no va voler donar suport a Joan Rovira, que es presentava com a candidat contra Puig i Cadafalch. Un enfrontament, per tant, que va tenir transcendència en la política catalana.

La política a Lleida: els anys previs a 1917

En general, la política lleidatana de l'època de la Mancomunitat no ha estat estudiada a fons i quan algun historiador s'hi refereix mostra el gran buit que hi ha en el seu coneixement. Així, per exemple, Albert Balcells, l'historiador que coneix millor el període de la Mancomunitat de Catalunya, afirmava en una entrevista a *Quadern El País*, el dijous 3 d'abril de 2014, que:

[...] el que la Mancomunitat busca és vertebrar una nació [...] Vertebrar aquest territori passava per una àrea metropolitana potent com Barcelona, que s'entén com a producte de tots els catalans i que, per tant, ha de revertir en tots. Pensi que a Lleida és on invertirà més la Mancomunitat i que Balaguer serà la primera localitat que tindrà centraleta automàtica de telèfons. I això que la Diputació de Lleida era l'única de les quatre que no era catalanista...²⁹

I l'afirmació quedava així, amb uns punts suspensius que donaven a entendre que el conjunt de la Mancomunitat va ser capaç de superar prejudicis i actuar en

27. SANTACANA, «Mancomunitat, el govern...», 1-3. Santacana esmenta i fa una anàlisi breu de l'aportació de Pere Coromines, republicà i mestre de l'Escola d'Alts Estudis Comercials de la Mancomunitat; Claudi Ametlla, republicà i secretari de l'Escola Superior d'Agricultura; Antoni Rovira i Virgili, republicà i cap del Servei de Premsa de la Mancomunitat; Rafel Campalans, socialista i director de l'Escola del Treball; Cebrià de Montoliu, socialista que treballà al Museu Social; Emili Mira, socialista i director del laboratori de psicologia; Eladi Homs, introductor del mètode Montessori en les escoles; Esteve Terradas, matemàtic que va dirigir l'Institut d'Electricitat i Mecànica Aplicada i la secció de Telèfons de la Mancomunitat; Carles Pi i Sunyer, director de l'Escola d'Agricultura; i Eduard Fontseré, director del Servei Meteorològic de Catalunya.

28. F. CANOSA, «Un fruiter respon la pregunta», *Ara*, 25.11.2013, 27; i *L'imperialisme dolç. Catalunya salva Espanya del «Plan Badajoz»*, Lleida, Pagès Editors, 2011.

29. Entrevista a A. Balcells, *El País, Quadern*, 03-04-2014, 2.

benefici de tots els catalans, independentment del posicionament en el procés de construcció nacional que poguessin tenir alguns polítics dins els seus territoris d'influència.

Cal suposar que en l'afirmació de Balcells pesava el coneixement polític antiregionalista del liberal dinàstic Joan Rovira Agelet, president de la Diputació de Lleida el novembre de 1917, data en la qual, com hem dit, disputà la presidència de la Mancomunitat a Josep Puig i Cadafalch, continuador de la tasca engegada per Prat de la Riba el 1914. Partint d'aquesta suposició i el posicionament de Rovira, que Balcells ha citat en els seus treballs, es pot suposar que gran part dels membres de la Diputació de Lleida, amb majoria dinàstica, foren seguidors dels plantejaments provincialistes del seu president. I si aquest fou el plantejament general, podem dir que no s'ajusta del tot a la realitat, ja que també s'ha de tenir en compte que alguns dels mateixos diputats provincials liberals lleidatans (Romà Sol i Josep Maria Espanya, per exemple) foren els que amb més decisió avortaren l'elecció de Rovira com a president de la Mancomunitat, ja que coneixien la seva ideologia contrària a l'autonomia.

Tanmateix, per entendre millor el que va passar a la darrerria de 1917, hem de situar-nos abans en el temps i cercar l'origen de la guerra política que s'obrí el 1917 entre Rovira i Sol, caps de les dues tendències liberals a Lleida.

En primer lloc, hem de dir que el Partit Liberal fou hegemònic en la província de Lleida en la primera dècada del segle XX compartint el torn dinàstic amb els conservadors.³⁰ Fins a 1903, Miquel Agelet Besa (Lleida, 1845-1915) havia mantingut el liderat del partit en la província, que es trencà quan Emili Riu Periquet (Sort, Pallars Sobirà, 1871 - Madrid, 1928) li començà a discutir la primacia en els districtes electorals dels Pirineus.³¹ A partir de llavors, a la plana de Lleida imposava la seva autoritat Miquel Agelet, que fou nomenat comte de Vinatesa el 1912 per Alfons XIII. Agelet fou regidor a la Paeria de Lleida, president de la Diputació (1883-1884) i diputat del seu partit pel districte de Lleida en diverses eleccions generals a Corts (1886, 1893, 1898 i 1901), per Solsona (1891), senador per elecció (1896 i 1899) i senador vitalici des de 1903. Agelet representava la fracció dinàstica i moderada del Partit Liberal liderada primer a l'Estat per Segismundo Moret i, més endavant, pel comte de Romanones. Complementava la representació dels liberals dinàstics a escala nacional el seu fill Josep Agelet i Garrell (Lleida, 1879-1919), advocat, que fou escollit

30. C. MIR, *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral*, Lleida, Abadia de Montserrat, 1985, 275 i 329.. Entre 1891 i 1905 els dinàstics guanyaren 64 de les 65 actes a Corts en joc en la província de Lleida; mentre que entre 1907 i 1923 foren 25 de 61 actes. En aquest segon període, els regionalistes en guanyaren 9 i els republicans 21. A més, a la Diputació el 1907 guanyaren 4 diputats liberals, 2 conservadors i 2 republicans nacionalistes. El 1909 foren 3 conservadors, 2 liberals, 2 mauristes, 1 carlí, 1 regionalista i 3 republicans nacionalistes. El 1911 foren 2 liberals, 1 carlí i 5 republicans nacionalistes. Finalment, el 1913 eren 6 liberals, 3 conservadors, 1 regionalista i 2 republicans.

31. MIR, *Lleida (1890-1936)*..., 277. Amb tot, Miguel Artola avisa que «si las diferencias entre conservadores y liberales ya resultaban difíciles de establecer desde finales del siglo XIX, las que separan a las respectivas fracciones de ambos partidos serán doctrinalmente indiscernibles». M. ARTOLA, *Partidos y programas políticos: 1808-1936*, Madrid, Aguilar, 1974, vol. I, 360.

diputat pel districte de Solsona a les eleccions de 1905 i 1914. A més dels citats, els Agelet continuaven el domini en la plana de Lleida amb altres polítics de la família, com ara Antoni Agelet Romeu (Lleida, 1874-1943), advocat i diputat provincial el 1917 i 1921, cosí de Miquel Agelet Besa; i Joan Rovira Agelet (Barcelona, 1868/69 - Lleida, 1920), advocat, diputat provincial el 1904, 1909, 1913 i 1917, cosí dels altres dos, que va presidir la Diputació de Lleida de 1917 a 1919.

D'altra banda, als Pirineus liderava el partit Emili Riu Periquet, un empresari i advocat pallarès que s'instal·là a Madrid en 1896. Riu, que fou escollit vuit cops diputat a Corts pel districte de Sort-Viella entre 1901 i 1923 i fou senador per Lleida en 1919, es presentà primer com el cap de la facció demòcrata del partit liderada per Montero Ríos i després per *Izquierda Liberal*, un grup dirigit per Santiago Alba Bonifaz en l'àmbit espanyol des de 1913. Per completar el domini en la muntanya dels liberals demòcrates, el seu germà Daniel Riu Periquet (Sort, 1880 - Madrid, 1961), advocat, es presentà i guanyà les eleccions als districtes de Solsona (1916 i 1918), Sort (1919) i Tremp (1920 i 1923).³²

Completaven, en segon terme, aquest joc de famílies liberals lleidatanes amb influència els Sol, encapçalats per Josep Sol i Torrents (Lleida, 1843-1923), impressor, alcalde republicà de Lleida el 1873, que virà cap al liberalisme quan Emilio Castelar donà llibertat d'acció als republicans el 1893, essent nomenat alcalde de nou (1893) i diputat provincial pel districte de la Seu d'Urgell-Sort el 1894-1896 i Balaguer el 1901-1905. El 1895 fundà el diari liberal *El Pallaresa* amb el seu fill Romà i fou escollit diputat pel districte de Lleida a les eleccions a Corts de 1905. Continuava la nissaga el citat Romà Sol Mestre (Lleida, 1870-1951), el fill primogènit, nomenat alcalde de Lleida el 1901 i diputat provincial el 1913, 1917 i 1921; i, un altre fill, Màrius Sol Mestre (Lleida, 1889-1936), corredor de comerç, regidor i alcalde de Lleida el 1909. Els Sol, aliats amb els ageletistes durant la primera dècada del segle xx, i provinents del republicanisme, representaven el sector més autonomista o regionalista dins el liberalisme lleidatà en el bienni 1915-1916.

Aquesta fou, *grosso modo*, l'estructura humana dels liberals lleidatans fins al 21 de maig de 1915, data en la qual moria Miquel Agelet Besa, cap dels ageletistes o dinàstics, i líder del partit a Lleida. El mateix Romà Sol afirmava sobre Miquel Agelet que «ell sol amb la seva autoritat i prestigi equivalien a tota una organització».³³ La lluita per la successió, amb el seu fill primogènit Josep molt afeblit físicament i absent gairebé tot l'any de Lleida, i uns cosins encara inexperts i poc consolidats en el partit, afavorí una treva que possibilità l'aproximació entre els ageletistes i els riuistes, al mateix temps que la família Sol ascendia i adquiria més influència dins el partit.

El resultat de tots aquests moviments fou la reunificació del liberalisme lleidatà a instàncies del seu líder nacional, Álvaro de Figueroa, comte de Romanones, sense una direcció clara en la província. Conxita Mir, la historiadora que ha estudiat millor els partits lleidatans de l'època, considera que:

32. MIR, *Lleida (1890-1936)...*, 105-106. Emili Riu fou considerat un dels impulsors de les obres d'electrificació de Catalunya com a fundador d'Energia Elèctrica de Catalunya el 1911.

33. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans...*, 52.

El Govern liberal d'aquest any no podia deixar que les divisions entre les faccions del partit de la província comprometessin la victòria governamental per aquestes terres i, per tant, obligà en el sentit més literal de la paraula, *riuistes* i *ageletistes* a organitzar conjuntament els comicis i, més tard, a unificar-se orgànicament dins una operació d'àmbit estatal que pretenia la recuperació de la integritat orgànica de l'antic partit de Sagasta.

Per tant, i com també diu Mir, «si hi va haver o no satisfacció per la unió entre els rivals ara reconciliats, és cosa que se'ns oculta entre l'ostentació dels discursos pronunciats».³⁴ Seguint les ordres de Figuerola, es van fer les primeres reunions a la tardor de 1915 amb un resultat satisfactori, de manera que el febrer de 1916 es produïa la fusió del liberalisme lleidatà per presentar-se a les eleccions convocades per Romanones el 9 d'abril. Els liberals units van guanyar cinc de les vuites actes electorals, per la qual cosa es va fer un «banquet de la victòria» al restaurant dels Camps Elisis de Lleida amb l'assistència de 400 comensals, on Josep Agelet i Garrell assentava les bases del nou partit en construcció: «todos unidos iremos a reconquistar la provincia, sin que para ello sea obstáculo la pujanza del regionalismo en Cataluña, pues nosotros amamos como el que más a Cataluña y también queremos la autonomía».³⁵

La presidència del nou partit fou cedida a Emili Riu en deferència a la seva trajectòria, tot i que, curiosament, instal·lat definitivament a Madrid, a partir d'aquell moment va intervenir poc en la política local i s'acabaren les disputes entre ell i els ageletistes. D'altra banda, en l'executiu del partit entraven els nous valors del liberalisme de Lleida encapçalats per Joan Rovira Agelet i Romà Sol Mestre, líders de les dues tendències dominants (provincialista i autonomista), als quals s'uniren Manuel Florensa i Francesc Roca. Amb els liberals dinàstics sensibilitzats pel rumb que havia adquirit la política regionalista en la Mancomunitat, el directori va fer una proposta ideològica partidària de l'autonomia que elevà a l'assemblea liberal, presidida per l'històric exrepublicà Josep Sol Torrents, el 21 d'octubre de 1916.³⁶ A l'assemblea assistiren representants d'una gran quantitat de localitats lleidatanes, per la qual cosa cal concloure que el partit estava plenament consolidat en el territori, malgrat que les decisions no sorgien de la base i se sotmetien a la deliberació i l'aprovació de la majoria. Com molt bé diu Conxita Mir: «la forma en què van restar constituïts els nous òrgans directius mostra que el poder mobilitzador d'alcaldes, secretaris i cacies locals continuava coincidint amb l'estructura orgànica del nou partit, reproducció actualitzada de la que sempre havia tingut [...] Tot aquest procés, essent un aspecte molt precís en la història política de la província, ens mostra el funciona-

34. MIR, *Lleida (1890-1936)*..., 278.

35. *El País*, 25.04.1916, ressenya del banquet de la victòria liberal.

36. El nou comitè executiu del Partit Liberal Autonomista quedà format per Josep Sol Torrents, president, Francesc Sagañoles, Pere Fuertes Bardají, Josep M. Espanya, Francesc Roca, Joan Rovira Agelet, Manuel Florensa Farré, Romà Sol Mestres, Antoni Agelet Romeu i Josep Gil Doria. *El País*, 22-10-1916, 1; i MIR, *Lleida (1890-1936)*..., 281.

ment i el caràcter dels partits dinàstics. L'únic òrgan funcional de tota la tramoia era la cúspide oligàrquica: una espècie de club d'amics que feien i desfeien, en les tertúlies del casino, la política provincial, ja fos per pròpia iniciativa o al so de les instruccions rebudes pels caps de Madrid», per la qual cosa, afegiríem nosaltres, els líders que dirigien aquests partits controlaven la seva vida política i necessitaven satisfer el seu ego.³⁷

Però en certa manera, es pot dir que la mort d'Agelet i Besa va obrir el liberalisme lleidatà, almenys aparentment, a la realitat autonòmica fins al punt que el partit que naixia de la unió es denominà Partit Liberal Autonomista. A més, el nou partit també assumia un segon objectiu polític: el desig d'estructurar-se com una esquerra catalana renovadora que pretenia captar elements reformistes republicans.³⁸ L'assemblea acordà que el partit «defensarà en tot moment els principis democràtics que constitueixen la seva essència, i incorpora al mateix temps les aspiracions autonòmiques». També s'acordà que «el Partit aspira a enfortir i enaltir la Mancomunitat», que «l'ús de l'idioma català no pot ser negat a Catalunya» i «en matèria local aspira al reconeixement de l'autonomia dels municipis i a la transformació de la vida municipal per mitjà de la creació de les hisendes locals pròpies». D'altra banda, també destacà la missió unificadora de la llengua castellana i «el lligam espiritual de tots els espanyols». En un dels parlaments, Romà Sol Mestre va dir que «el que ha de demanar el Partit Liberal és l'autonomia de Catalunya». L'editorial conjunta que feien els diaris *El Pallaresa* i *El País* (21-10-1916) per celebrar l'esdeveniment afirmava que:

[...] es pues alentador, y consuela el ánimo de la antigua tristeza de aquel antiguo batallar en la esterilidad, en que venía moviéndose nuestro partido, ver como hoy la provincia entera, los liberales hondamente catalanes de nuestras comarcas, se manifiestan *urbi et orbe* sinceramente autonomistas, y a los conceptos democráticos modernizados que constituyen su doctrina, escriben el credo de la autonomía regional y municipal, como máxima aspiración del partido de la provincia.³⁹

En aquella assemblea, Romà Sol Mestre, amb l'ajut del prestigi del seu pare i el seu càrrec de vicepresident de la Mancomunitat, havia tingut un paper transcendental perquè el partit assolís uns plantejaments regionalistes indiscutibles que acceptaven un major autogovern per a Catalunya a través de l'aprovació d'un estatut d'autonomia. Per tant, es pot dir que fins a la fi de 1916 els liberals no s'havien definit sobre la qüestió autonomista i que aquests, quan ho feren, es mostraren partidaris d'un major autogovern, amb la qual cosa no sembla del tot oportú afirmar,

37. MIR, *Lleida (1890-1936)...*, 280-282.

38. MIR, *Lleida (1890-1936)...*, 279.

39. *El Pallaresa* i *El País*, 21.10.1916 (número conjunt dels dos diaris per celebrar l'esdeveniment), 1.

com va fer Balcells en el seu dia, que «la Diputació de Lleida (dominada pels liberals) era l'única de les quatre que no era catalanista...».⁴⁰

A més, durant el congrés, Romà Sol va fer un discurs molt clar sobre els plantejaments del nou partit: «El primordial deber del partido, será dedicar su fuerza a la resolución de altos problemas catalanes, sin desatender los de carácter general que se inicien dentro de España». Sol defensava la llengua catalana i rebutjava el separatisme: «pero lo que debe pedir el partido liberal catalán, es la autonomía de Cataluña, bien entendida, lo que se conseguirá, seguramente, con la aquiescencia de nuestro monarca, en quien hemos de tener plena confianza que contribuirá a la realización de las legales aspiraciones de los catalanes».⁴¹

Posteriorment, Sol exposà encara amb més claredat el seu ideal:

D'autonomistes ens ho diem i en som perquè sentim l'autonomia... Nosaltres volem portar al Partit Liberal espanyol tot el sentit de l'esperit català, acabant amb el fantasma del separatisme i salvaguardant el principi de la sobirania de l'Estat, però feta compatible amb la màxima plenitud autonòmica de Catalunya, i sense caure en el parany d'utilitzar la unitat espanyola com un fermall de les nostres aspiracions... Cal que Madrid s'adoni d'aquest problema, problema d'interès vital, que ha de resoldre's si es volen evitar mals per Espanya.⁴²

Sol tenia clara la seva aposta política, compartida per Josep Maria Espanya a Lleida i un dels altres líders liberals del moment, Joan Rovira, el qual, fins a la fi de 1916, havia manifestat, de forma més moderada que Sol i Espanya, el seu catalanisme públicament. En aquest sentit, podem dir que la trajectòria política de Joan Rovira Agelet fins al 1910 fou indiscutiblement catalanista. Així, mentre estudiava Dret a Barcelona, havia estat secretari (octubre 1889 - setembre 1890), vicepresident segon (octubre 1891 - setembre 1892) i vicepresident primer (octubre 1892 - setembre 1893) del transcendent Centre Escolar Catalanista (format per estudiants i presidit, entre d'altres, per Prat de la Riba, Cambó o Puig i Cadafalch). Després, participà en la constitució i les reunions de l'Assemblea General de Delegats d'Unió Catalanista, fundada el 1891, de manera que va participar, com a delegat de Lleida, a les reunions de Manresa (1892) on es van fer les Bases; Reus (1893) i Olot (1895). A Lleida, fou secretari de l'Associació Catalanista de Lleida (novembre de 1894) i participà en la instauració dels Jocs Florals el 1895. Posteriorment, el 27 de juliol de 1899, apareixia *La Veu del Segre*, un setmanari en català fundat, entre d'altres, per Rovira i Agelet, i en el qual exercí de redactor. La seva implicació amb el catalanisme fou tan gran en la seva joventut que el governador de Lleida, José

40. Entrevista a A. Balcells, *El País, Quadern*, 03-04-2014, 2.

41. *El Pallaresa* i *El País*, 22-10-1916, 1.

42. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans...*, 53.

Martos O'Neale, conegut pel seu anticatalanisme,⁴³ el va voler detenir l'abril de 1901, tot i que finalment no ho va poder fer per manca de proves. En aquest procés, rebé l'ajut del Col·legi d'Advocats de Lleida, «per sas opinions regionalistes, lo bon concepte que'ls mereixia lo Sr. Rovira, en qui han vist sempre à un digne funcionari de l'administració de justícia fidel cumplidor del seu deber, sens que's tinga notícia dels radicalismes ni censures que se li volen atribuir contra les institucions».⁴⁴

En aquesta línia, Joan Rovira Agelet arribà a la Diputació el 1904 en una elecció parcial efectuada al districte de la Seu-Sort representant la Lliga Regionalista. En una de les primeres sessions en què participà, demanà que es parlés en català en detriment del castellà emprat habitualment. Tot i la dedicació que mostrà, fou derrotat després davant els liberals riuistes a les eleccions del 12 de març de 1905, en què es presentà un altre cop al districte de Seu d'Urgell-Sort amb la Lliga. Davant la derrota, va rebre el suport del seu partit, que manifestava que «tots los catalanistes vos tenim com à verdader representant del districte ahont optàveu, donchs la victòria dels que han resultat elegits no representa la voluntat dels electors sinó la coacció y la pressió oficial y lo valiment de medis de tots coneguts».⁴⁵

Posteriorment, davant el rumb regionalista que prenia el catalanisme conservador, en la dècada de 1910 definí millor el seu posicionament. A partir d'aquell moment, es continuà manifestant defensor de l'autogovern de Catalunya, però reservant la gestió de les competències per a les províncies i no per a la regió o, seguidament, la Mancomunitat. Aquest peculiar enfocament fou conegut com a *rovirisme* o *provincialisme* i l'anà separant gradualment del catalanisme que enfocava de forma global l'autogovern per a la regió o la província única. Davant la diferència de criteris amb la Lliga, el 1911 ingressava en el Partit Liberal controlat per la nissaga dels Agelet, de la qual en formava part, i a partir de llavors el seu plantejament polític s'espanyolitza gradualment.

Abans que això passés, a la fi de 1916 els liberals semblaven units en la consecució de l'autonomia per a Catalunya i la descentralització del poder per als municipis, per la qual cosa el posicionament polític de Joan Rovira Agelet semblava fora de tot dubte i fou escollit president de la Diputació de Lleida el 2 de maig de 1917 amb els vots de la majoria liberal. Rovira també va rebre un suport gairebé majoritari de la resta de partits: va obtenir 14 vots per 5 en blanc dels republicans i radicals. Rovira substituïa al també liberal Josep M. Espanya, president entre 1913 i 1917, que s'havia mostrat, com Sol, clarament partidari de l'autonomia de Catalunya. En el discurs d'investidura, però, Joan Rovira besllumava el seu peculiar enfocament provincialista: «acabais de elegirme sin que reuna otro mérito que el buen deseo y la perseverancia, con ella trataré de vencer cuantas dificultades se me presenten inspirándome siempre en favor de la provincia, cuyos

43. Com a exemple del seu tarannà ideològic podem dir que va publicar: J. MARTOS O'NEALE i J. AMADO, *Peligro nacional. Estudios e impresiones sobre el catalanismo*, Madrid, 1901.

44. *La Veu del Segre*, 28-01-1900, 3.

45. *La Veu del Segre*, 23-05-1905, 1.

intereses todos defendemos».⁴⁶ En el citat acte d'investidura també parlaren Espanya i Sol per felicitar-se per la unió liberal i l'elecció de Rovira com a president. A l'optimisme regnant només s'oposà l'escepticisme de dos pesos pesants de la política catalana, ambdós també membres del Consell Permanent de la Mancomunitat: Alfred Pereña i Josep Estadella. Pereña,⁴⁷ líder dels republicans catalanistes de Lleida, manifestava que «el nombramiento del Sr. Rovira abre en mi un paréntesis de espectación que desearia ver cerrado después de actuar en completa conformidad con el nuevo Presidente»,⁴⁸ una afirmació amb la qual coincidia Josep Estadella Arnó,⁴⁹ líder dels radicals. Ambdós dirigents mostraven així el recel que els despertava la figura de Rovira com a líder autonomista.

I certament, durant el 1917 Joan Rovira, ja com a president de la Diputació, anà canviant els seus plantejaments o els manifestà tal com els sentia realment molt aviat davant els esdeveniments que es desenvolupaven al país. D'aquesta manera, tot just després de la seva elecció a la primeria de maig, Espanya patí una greu crisi de govern al juny amb la creació de les juntes de defensa militars que demanaven millores per al cos. Al juliol es reunia a Barcelona una assemblea de parlamentaris espanyols, liderada pels diputats catalans, que donà suport als militars i demanà la regeneració política del país. Per a Romà Sol aquell fou «l'avís de que

46. Arxiu de la Diputació de Lleida (ADL), Actes del Ple, sessió del 02-05-1917, 219. En el discurs va incidir més d'un cop que ell treballaria per la província sense fer cap referència a l'autonomia de Catalunya.

47. Alfred Pereña Reixachs (Lleida, 1882-1930), advocat i polític. Republicà, era fill de l'historic republicà de la Restauració Manuel Pereña Puente. El 1907 va ser designat representant d'Unió Republicana de Lleida a la junta de Solidaritat Catalana. Col·laborà en el setmanari *Lleida* i dirigí el republicà *El Ideal* (1909-1912), on les seves intervencions el dugueren davant la justícia per defensar el nacionalisme. Elegit diputat provincial pel districte de Lleida - Borges Blanques, el 1908 (elecció parcial), 1911, 1915, 1919 i 1923, fou membre del Consell Permanent de la Mancomunitat el 1914 i 1917. Defensà els drets dels obrers i fundà el Partit Republicà Català (1917). Poc abans de morir, amb 48 anys, intervingué en la constitució del Front Únic d'Esquerres, de la mà del qual es proclamà la República a Lleida. J. GUIMET, *Una altra manera de fer política. Alfred Perenya i Reixachs (1882-1930)*, Lleida, Pagès Editors, 2005.

48. ADL, Actes del Ple, sessió del 02-05-1917, 220.

49. Josep Estadella i Arnó (Lleida, 13-05-1880 - 6-12-1951), metge ginecòleg, poeta i polític. Va militar a Joventut Republicana, la qual presidí el 1912 i se separà el 1914 per ingressar al PRR (Partit Republicà Radical), del qual fou el màxim dirigent a Lleida de 1915 a 1935. Fou regidor de l'Ajuntament de Lleida (1911-1917); diputat provincial per Balaguer (1917 i 1921), conseller de Beneficència i Sanitat de la Mancomunitat (1917 i 1921-1923), i senador per Barcelona el 1923. El 1930 impulsà a Lleida el Front Únic d'Esquerres i fou elegit diputat a Corts en una coalició republicana. El desembre de 1933 fou cridat per Lerroux per ocupar la sotssecretaria de Sanitat i Beneficència i, després, fou ministre de Treball i Previsió Social (1933-1934). Després de participar en diversos Jocs Florals, el 6 de maig de 1928 fou proclamat mestre en Gai Saber. Acabada la guerra, s'exilià a Carcassonne i Andorra, per tornar a Lleida el 1951, tot just abans de morir. C. MIR, «Josep Estadella Arnó», *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida: política, economia, cultura i societat, segle XX*, Lleida, Alfazeta, 2010, 295; i M. BRUGUERA, «Josep Estadella Arnó», *Metges catalans*: <http://www.galeriametges.cat/galeria-fitxa.php?icod=HFI> (consulta: 2 de setembre de 2015).

Catalunya vol salvar-se i invita a salvar-se a Espanya».⁵⁰ Un dels principis i aspiracions d'aquella assemblea per renovar l'administració espanyola fou aconseguir l'autonomia dels municipis, això era, entre altres coses, que els alcaldes fossin triats pels regidors escollits a les eleccions i no per l'arbitrària decisió d'una Reial ordre emesa pel Govern. Aquest fet fou considerat com el punt de partida per a la demanada regeneració de la política espanyola, i les forces autonomistes, inclosos els liberals lleidatans, així ho plantejaren. El juliol de 1917 dimitia l'alcalde de Lleida Antoni Diana i el Govern de Madrid nomenava Domènec Pinell per Reial ordre, cosa a la qual s'oposaren els polítics locals, inclosos els liberals, per forçar el canvi de la llei municipal.

En situació de tensa espera i sense alcalde estava Lleida, quan a l'agost esclatà una vaga general revolucionària a Espanya, que va fer renàixer la por al separatisme català. Una part de la direcció del Partit Liberal Autonomista s'espantà i donà marxa enrere en les seves reclamacions. Llavors, s'oferí de nou l'alcaldia a Pinell, que l'acceptà amb el suport d'una part dels liberals, cosa que provocà una nova escissió dins el partit. Joan Rovira, com a cap de la Diputació, fou vist pels catalanistes com el culpable de les maniobres dels dinàstics a Lleida. D'altra banda, Romà Sol i Josep M. Espanya van escriure una carta de protesta a la premsa en què deien que «els subscriptes han de dir públicament que protesten del nomenament del Sr. Pinell i de sa pressa de possessió, lamentant que nostra ciutat no hagi pogut elegir lliurement sa primera autoritat popular», amb la qual cosa deixaven al descobert la resta de liberals.⁵¹

A partir de llavors, Joan Rovira i el seu cosí Antoni Agelet, també diputat provincial, es posicionaren de forma clara i encapçalaren el grup de Coalición Monárquica, hereu de l'antic dinastisme liberal, en coalició amb els conservadors. D'una altra banda, Sol i Espanya dirigien un fracció que mantingué el posicionament liberal autonomista que donà suport a l'octubre al grup d'esquerres Concentració Popular, que guanyava clarament les eleccions municipals a Lleida, amb la qual cosa l'electorat de la capital semblava donar la raó als autonomistes. El 4 de desembre, el Govern central cedia i derogava el nomenament d'alcaldes per Reial ordre, essent escollit el republicà Humbert Torres alcalde popular de Lleida.⁵² Tot i l'escissió, el Partit Liberal de Lleida continuà anomenant-se Autonomista fins a 1923, sense esbombar gaire les divisions internes, ni tenir en compte el posicionament cada cop més espanyolista dels seus dirigents.⁵³

50. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans...*, 54.

51. *El Ideal*, 21-09-1917, 1. La carta fou contestada pels dinàstics a *El Pallaresa*, 17-09-1917, 1, «Política local. La actitud de los liberales. A una carta, otra».

52. *El Pallaresa*, 05-12-1917, 1. Segons el diari en la Coalición Monárquica formaven liberals i conservadors; mentre que en la Concentració Popular «figuran los nacionalistas y radicales y los disidentes de los demás grupos políticos».

53. MIR, *Lleida (1890-1936)*..., 283.

29 de novembre de 1917: Josep Puig i Cadafalch, president de la Mancomunitat

L'elecció d'Humbert Torres completava la derrota dels liberals dinàstics a Lleida, ja que uns dies abans, el 29 de novembre de 1917, i com hem apuntat al començament del treball, Joan Rovira havia disputat i perdut l'elecció de president de la Mancomunitat a Josep Puig i Cadafalch, líder de la Lliga, per 39 vots contra 48. La derrota fou un dur contratemps per a Rovira, que semblava tenir bones opcions de guanyar, sobretot quan els republicans i radicals oferiren la possibilitat de presidir la Mancomunitat als liberals si tots votaven contra el projecte regionalista de la Lliga com a càstig per participar en el Govern espanyol del liberal Manuel García Prieto. Així les coses, si els diputats haguessin votat amb disciplina de partit, Rovira hauria guanyat clarament, ja que Puig i Cadafalch només tenia amb seguretat els 27 vots dels diputats de la Lliga (un 28%).⁵⁴ Tanmateix, Romà Sol, Josep M. Espanya, Lluís Ferrer Barbarà, Anselm Guasch i altres liberals de pes, juntament amb alguns republicans nacionalistes i radicals lleidatans com ara Josep Cabeceran, Alfred Perenya i Josep Estadella, no feren cas als mandats dels seus partits i votaren a favor de Puig.⁵⁵ En el combat de fons es discutia la filosofia del futur govern per a Catalunya, ja que si per a Puig «la Mancomunitat no la considerem un fi, sinó un mitjà per arribar a la completa autonomia de Catalunya», per a Rovira «l'autonomia política era un procedimiento chusco y ridículo de pretender constituirse en un nuevo poder legislativo»; mentre que l'autonomia municipal l'entenia «sin merma de las atribuciones de las Diputaciones, antes bien dándoles mayores facultades en bien de los intereses de las provincias».⁵⁶ Puig i Cadafalch, en el moment de prendre possessió del càrrec, destacà l'escàs nombre de vots amb què s'havia imposat, remarcà el seu caràcter de combatent més que moderador i demanà la col·laboració de tots els diputats i partits en el projecte.⁵⁷

La votació posava al descobert la evident divisió política en el si de la Mancomunitat, ja que abans d'escollir el president que havia de substituir Prat de la Riba, i tal com explicà més tard Joan Rovira:

Menudearon los cabildos y se sucedieron las reuniones, a una de las cuales asistí [...] Se propuso por los republicanos, y no precisamente estando sólo los liberales, puesto que se hallaban presentes seis jaimistas, y de éstos cinco dispuestos a cumplir lo que se acordara, dos mauristas y los conservadores, independientes de la Lliga; se propuso repito, buscar una fórmula que no significara una tendencia exclusivista, como pretendían los regionalistas, sino que permitiera una representación equitativa, que consistiera en ofrecer

54. BALCELLS, PUJOL i SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia...*, 103.

55. *El Pallaresa* denunciava aquest fet el 5 de desembre de 1917: «Pues bien; los señores Pereña y Estadella, se abstuvieron de votar lo convenido por la representación nacionalista y radical en la Mancomunidad, conquistando severas censuras de los jefes de grupo que les obligaron a dimitir los cargos de Consejeros».

56. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans...*, 58.

57. UCELAY-DA CAL, «La Diputació i la Mancomunitat...», 115.

la Presidencia del Consejo a un diputado liberal, la de la Asamblea a un republicano y la vacante que se produjera en el Consejo a un jaimista. Nos pareció razonable la proposición y entendimos que era un suicidio del partido liberal rehuir el aspirar a la primera Magistratura de Cataluña [...] se pretendía hacer eminentemente catalana la Mancomunidad quitándole el sello partidista y absorbente de la Lliga. Llegamos a un acuerdo [...] pero he de decir que no convinimos todos [...] siete u ocho de nuestros correligionarios nos abandonaron, quedando 10 u 11, con los accidentalmente aliados, sin saber que hacer. Acepté en consideración a mi partido, pero adquirí la persuasión de que con lo acaecido perderíamos la elección.⁵⁸

Seguidament, Lluís Ferrer i Barbarà va organitzar una segona reunió amb els diputats liberals en què es va votar per mantenir una aliança amb la Lliga i elegir president un candidat seu (Puig i Cadafalch), o votar conjuntament amb els republicans, majoria de carlistes, alguns conservadors i els jaumistes, que els havien ofert presidir el Consell. El resultat fou 10 vots per obtenir la presidència i 8 per donar suport a Puig, però la minoria autonomista encapçalada per Ferrer i secundada per Romà Sol i Josep Maria Espanya abandonà la sessió i no es féu enrere en el seu propòsit de donar suport a la Lliga. En la sessió de l'Assemblea del 29 de novembre, els autonomistes com Ferrer, Espanya i Sol secundaren Puig i Cadafalch en la votació, cosa que indignà la resta de liberals dinàstics, els quals signaren un document que deia:

[...] conste de una manera clara, que de no haber sido el compromiso que tenía con la Lliga el señor Ferrer Barbarà, la presidencia de la Mancomunidad hubiera recaído al partido liberal, satisfaciendo así, además de los principios políticos a que estamos obligados, las ansias de regeneración sentidas por los liberales que no quieren actuar constantemente con su voluntad hipotecada.⁵⁹

Deixant de banda l'ambició al si del partit, Ferrer, Romà Sol i Josep M. Espanya treballaren per avortar el projecte dinàstic provincial de Rovira, per al qual, tal com afirmà més endavant, la Mancomunitat era «la temença de què sigui la mort de les províncies catalanes perquè en el fons l'obra a realitzar suposa un veritable canvi de règim i l'entrega de manera solapada a la Mancomunitat de Catalunya del que

58. *El Pallaresa*, 06-12-1917, 1-2. Conferència de Joan Rovira al *Centro Liberal*, situat al carrer Major, número 5, de Lleida titulada «Les últimes sessions de la Mancomunitat y la política lleidatana».

59. *El Demócrata*, 30-12-1917, 2. Signaven el document Eugeni Pol Vives, diputat per la Seu d'Urgell - Sort; Josep Monegal Ramis, diputat per Figueres; i Francesc Torras Villa, diputat per Granollers. En aquest sentit, *El Pallaresa* apuntava que «los liberales y los conservadores, y los republicanos y jaimistas habían acordado dar la presidencia a un liberal pero merced a compromisos adquiridos de antemano por algunos liberales con la Lliga aquél candidato no pudo triunfar. A no mediar dichos compromisos la Lliga hubiera sido derrotada». *El Pallaresa*, 29-11-1917, 1

no li pertany». ⁶⁰ Però en realitat hi hagué més desercions entre els lleidatans, ja que tampoc secundaren Rovira els republicans Alfred Pereña i Josep Cabeceran, el conservador Ramon Sans i el radical Josep Estadella, dolguts per l'elecció de Pinell com a alcalde per Reial ordre que Rovira secundà i que, en certa manera, mostrava el seu tarannà centralista abans de l'elecció. ⁶¹

El líder radical català Josep Antoni Mir i Miró, que havia projectat la caiguda de la Lliga, també inculpà els liberals autonomistes en la sessió, tot dient que «republicanos y reformistas ofrecieron la presidencia de la Mancomunidad a los liberales, y hemos perdido porque algunos liberales han votado con la Lliga. Si la Lliga ha obtenido la victoria ha sido gracias a vuestra traición». ⁶² Mir i Miró, tanmateix, no deia res del posicionament dels republicans i radicals lleidatans citats més amunt, que es negaren a seguir els dictats de les respectives cúpules dels seus partits. Aquella decisió posava al descobert la rivalitat existent en aquells moments en la política provincial lleidatana entre republicans i liberals per aconseguir les victòries electorals, de les quals encara estava al marge la Lliga. D'altra banda, a la resta de Catalunya, i especialment a Barcelona, la rivalitat se centrava entre republicans i regionalistes, cosa que havia propiciat, en certa manera, el pacte liberalrepublicà d'àmbit català i les desercions dels republicans lleidatans. ⁶³

Durant la sessió, Josep M. Espanya aclaria que «el grupo suyo, por afinidad con los republicanos, con los autonomistas y con los republicanos catalanistas, podían sumarse con el grupo que le pareciera más oportuno». Seguidament, Joan Rovira afirmava que «los liberales de la Asamblea no se consideraban representados por el señor Sol», per la qual cosa Sol, actuant en conseqüència, dimitia del càrrec de president de l'Assemblea i s'hi tornava a presentar. ⁶⁴ Tot i la polèmica, i amb l'opo-

60. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans...*, 52.

61. Joan Rovira es queixava que «por lo que respecta a Pereña, su proceder señalaba una nota de exagerada intransigencia, una exacerbación del odio personalista que por contraerse a mi, no quisiera ni tratar». A més, deia que «el diputado por Villafranca, señor Rius, se levantaba airado apostrofando a su compañero de desleal por haber votado contra su partido [...] Que Pereña no contaba desde hacía tiempo con la confianza de los republicanos es evidente». *El Pallaresa*, 06-12-1917, 2. Tanmateix, també és cert que el diari *La Publicidad* de Barcelona acusà Rovira d'infatigable perseguidor de los republicanos y que debido a su gestión en agosto se suspendió y encarceló al concejal Mulet y diputado señor Pereña». Rovira al·legava que estava a Panticosa prenent banys i poc podia fer en aquell assumpte. Uns dies després, *El Pallaresa* (30-11-1917, 2) denunciava un altre diari de Lleida, *El Ideal*, de caràcter republicà, perquè «*El Ideal* de hoy, perdida en absoluto la calma y la tranquilidad, se dedica a maltratar a sus correligionarios de la ciudad condal, por el enorme delito de no sentir en sus almas el africano odio que él y sus satélites sienten contra la persona del señor Rovira Agelet».

62. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans...*, 58.

63. Aquest comportament polític diferent entre Lleida i la resta de Catalunya ha estat apuntat per C. MIR, *Lleida (1890-1936)*..., 285-286; i G. RUBÍ i J. ARMENGOL, *Vots, electors i corrupció. Una reflexió sobre l'apatia a Catalunya (1869-1923)*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 2012, 59-61. En aquest sentit, Lleida i Tarragona havien estat les províncies on més actes electorals havien aconseguit els dinàstics en general i els liberals en particular.

64. *El Pallaresa*, 30-11-1917, 2.

sició dels liberals, Romà Sol, del grup autonomista, sortia reforçat de l'afer en ser reelegit president de l'Assemblea amb 50 vots per 37 del líder republicà Pere Lloret Ordeix, obtenint pràcticament el mateix suport que Puig i Cadafalch. *El Pallaresa*, diari liberal de Lleida que defensava l'opció de Rovira com a president de la Mancomunitat, criticà durament la conducta d'Espanya i Sol de votar en contra de Rovira, ja que «tan poca congruència guarda con las corrientes de renovación que gallardamente pregonan los que por toda política defienden el predominio de la hegemonía caciquil, más abominable y asqueroso por alentarlos quienes blasonan continuamente de virtuosos en prácticas y costumbres ciudadanas». ⁶⁵

Josep Maria Espanya es tornava a defensar per l'opció triada pel seu grup: «es diu que alguns hem votat a la Lliga i se'ns censura, i els que ens censuren són els que s'han unit amb els republicans», donant a entendre que Rovira i els liberals tampoc es guiaven per criteris ideològics coherents en les votacions en anar units amb els republicans nacionalistes, als quals havien titllat de separatistes anteriorment. L'endemà, Romà Sol i Josep M. Espanya presentaven la dimissió del Partit Liberal i ingressaven en la Lliga. *El Pallaresa* es feia ressò del fet, tot dient que:

El diputado elegido por los liberales de Balaguer, D. Román Sol, ha hecho pública su separación del partido, aunque no ha dimitido del cargo que debe a los que se lo otorgaron. Don Román Sol justifica su actitud en la desautorización que de manera inopinada fue objeto en la Asamblea de la Mancomunidad por la mayoría de sus correligionarios. D. Román Sol olvida que en contra del parecer de la casi totalidad de los que con él formaban el Comité Liberal de la provincia contrajo compromisos con los que combatían a su partido y que con ellos marchó unido en las últimas elecciones municipales. D. Román Sol, que hasta que se decidió a escribir a su señor padre, presidente de dicho comité (J. Sol Torrens), la carta en que expresa que deja de pertenecer al partido fue liberal, en la votación para la presidencia de la Mancomunidad se mantuvo al lado de los regionalistas posponiendo a un compañero suyo. ⁶⁶

La polèmica votació també afectà Alfred Pereña i Josep Estadella, líders locals dels republicans nacionalistes i els radicals, que foren obligats a dimitir dels càrrecs de consellers de l'executiu per la reprovació dels seus partits.

El final de la lluita política entre Romà Sol i Joan Rovira (1917-1920)

Joan Rovira no va pair bé la derrota i va oposar-se, ara sí, clarament i amb virulència, acompanyat del seu cosí Antoni Agelet Romeu i uns altres liberals lleidatans, a la Mancomunitat en la Diputació de Lleida. Per argumentar el seu desacord, desenvolupà clarament i públicament a partir de llavors el seu projecte provincia-

65. *El Pallaresa*, 03-12-1917, 1.

66. *El Pallaresa*, 05-12-1917, 1.

lista en oposició a l'autonomista regionalista de la Lliga i Sol. Curiosament, Joan Rovira explicà la seva decepció dies després en una conferència al Centre Liberal de Lleida (06-12-1917), titulada «Les últimes sessions de la Mancomunitat i la política lleidatana», en què l'autor censurava la poca solidaritat territorial de Sol, Espanya, Pereña i Estadella en aquella elecció, com si la seva lleidatania, pròpia de la seva visió provincialista de la política, fos concebuda com un condicionant suprapartidista en la decisió que van prendre el novembre.⁶⁷ Concretament, assenyalava que entre els liberals lleidatans no hi havia divergències «a excepció de los dos que se separaron de nosotros (Sol i Espanya) no ha mucho, los restantes coincidimos en el mismo criterio de la causa monárquica liberal». En aquella conferència també es defensà dels atacs soferts en *La Publicidad*, un diari de Barcelona que l'acusava «de enemigo de la Mancomunidad antes de constituirse y siempre receloso de ella». Rovira al·legava que: «Nada más absurdo. Si Prat de la Riba viviese serviría de testimonio para desvirtuar esta patraña». I, fins i tot, declarava obertament que «llevo el catalanismo en el corazón, está en mi arraigado hondamente y no he de recurrir a tópicos y a mogigangas para mostrarme cual soy». Per a Rovira «se puede ser buen catalán perteneciendo a cualquier partido ¿Donde está escrito que han de desaparecer los tradicionales sostenes de la Monarquía amparadores de la justicia y la legalidad?». ⁶⁸ El posicionament liderat per Rovira és considerat per Josep Lladonosa com l'inici del *lleidatanisme*, un corrent polític que ha marcat la política de Lleida durant gran part del segle XX en oposició al suposat i progressiu centralisme de Barcelona.⁶⁹

Amb tot i això, un altre lleidatà, Romà Sol Mestre, acompanyat d'alguns liberals i republicans amb una perspectiva política catalanista global, afavorí amb el seu posicionament que no variés el rumb polític que havia emprés la Mancomunitat cap a l'autonomia. En el camí quedava la derrota de Sol per reconduir el liberalisme dinàstic cap a posicions autonomistes, malgrat que havia fet de pont entre la presidència de Prat de la Riba i Puig i Cadafalch. Sol i Espanya, davant la disjuntiva de seguir les ordres del directori del seu partit per avortar l'autonomisme, o deixar de banda la voluntat de Prat i el seu projecte de país, van triar la segona opció perquè creien que «cap ideologia serà vàlida si no dóna resposta a les aspiracions del poble català».⁷⁰

Rovira representava, per als catalanistes, la forma de governar dinàstica i tradicional de la Restauració, en decadència per la seva gradual oposició a la Mancomunitat a partir de 1917. D'altra banda, Sol, transvasat a la darrereria de 1917 a la Lliga, mostrava un tarannà nou que estava connectant amb una part important de l'electorat. Davant el seu ascens, Rovira acusava «la Lliga que quiere destruir los

67. BALCELLS, PUJOL i SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia...*, 103.

68. *El Pallaresa*, 06-12-1917, 1; i MIR, *Lleida (1890-1936)...*, 208.

69. J. LLADONOSA, «Protagonisme lleidatà dins la política catalana durant el primer terç del segle (1900-1936)», *Diario de Lérida*, 02-05-1978, 3-4. Per a èpoques posteriors vegeu M. PUEYO, *Lleida: ni blancs ni negres però espanyols*, Barcelona, Edicions 62, 1984; i Q. CASALS, «Macedònia històrica de lleidatans políticament incorrectes», *Arts: revista del Cercle de Belles Arts de Lleida* 27, 2007, 21-27.

70. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans...*, 55.

partidos históricos y caciquistas» i «recurre a elementos de ellos para nutrirse prevaliéndose de claudicaciones para progresar»,⁷¹ llençant un dard enverinat als trànsfuges. Tot i les seves amenaces, la realitat fou que l'exemple de Sol i Espanya fou seguit molt aviat per altres liberals autonomistes, com ara Manuel Florensa o Marià Jaques.⁷²

Els liberals havien guanyat les eleccions provincials de Lleida l'11 de març 1917 (7 de les 12 actes en joc),⁷³ perquè tenien homes com ara Romà Sol, Manuel Florensa, Marià Jaques o Josep M. Espanya que representaven la renovació democràtica i la canalització de l'anhel autonomista en la província. Quan marxaren del partit per ingressar en la Lliga o, en el cas de Jaques, es mostraren independents, els liberals perderen les següents eleccions, i la Lliga, que mai no havia tingut pes a Lleida, va ocupar gradualment el seu lloc. Com hem dit més amunt, a la fi de 1917 es va fer una coalició anomenada Concentració Popular formada per autonomistes i republicans que guanyà les eleccions municipals el 1917 i el 1919 guanyà les provincials (7 de les 8 actes en joc).⁷⁴ Posteriorment, el 1921, desfeta Concentració Popular, la Lliga aconseguí els millors resultats de la seva curta història a les eleccions provincials de Lleida (guanyà 5 de les 12 actes).⁷⁵ Per consolidar el triomf absolut de Romà Sol sobre el seu gran adversari polític Joan Rovira, el primer fou escollit dos cops president de la Diputació de Lleida, el 1919 i 1921, al mateix temps que ocupava la conselleria de Cultura en la Mancomunitat.⁷⁶

Tot i les successives derrotes, Joan Rovira no abandonà la lluita política i presentà batalla a Romà Sol fins al dia que va morir al març de 1920. Rovira, lluny de defallir, continuà com un ferm defensor de la causa provincial i antiautonomista a les files liberals; sobretot perquè fins a l'agost de 1919 continuà com a president de la Diputació de Lleida i fou una opinió de pes en la província. La tàctica de Rovira fou la de posar pals a les rodes de la Mancomunitat en temes intrascendents amb subtilesa. Així, per exemple, el 2 d'octubre de 1918 els liberals dinàstics presidits per Rovira i els conservadors dirigits per Modest Reñé Melcior (vicepresident de la institució), demanaven, en paraules de Rovira, «la conveniencia de esperar a que la Mancomunidad traslade el resultado de su actuación y envíe el nuevo plan o relación que haya formado para someterlo a estudio de los representantes de los diversos distritos para exponer nuestros deseos». Aquesta petició d'acord, encapçalada per Rovira, va indignar Romà Sol, president de l'Assemblea i diputat provincial, que la considerà «inoportuna». En la seva intervenció va fer un elogi de la Mancomunitat i va dir que «para no exponernos a inferir un agravio a la delicadeza

71. *El Pallaresa*, 06-12-1917, 2.

72. MIR, *Lleida (1890-1936)*..., 404. Marià Jaques fou seguidor en aquells moments dels postulats polítics del republicà Felip Rodés, tot i que més endavant col·laborà també amb la Lliga i Francesc Cambó en ser nomenat ministre d'Instrucció i Belles Arts del gabinet de concentració de Manuel García Prieto (03-11-1917 - 02-03-1918).

73. MIR, *Lleida (1890-1936)*..., 206.

74. MIR, *Lleida (1890-1936)*..., 234.

75. MIR, *Lleida (1890-1936)*..., 249.

76. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans*..., 55-56.

de aquella Corporación no puede dirigirla esta un ruego que lleva envuelto en sí cierta desconfianza o recelo». Tot i la pressió dels liberals, finalment la Diputació de Lleida no va presentar la petició, però Rovira avisava, amb la seva actuació, que no se sotmetria fàcilment als mandats de la Mancomunitat.⁷⁷

I certament, el moment polític era delicat per mostrar diferències entre els diputats, ja que en aquesta època es discutia la redacció del projecte d'Estatut d'Autonomia, finalment aprovat per la Mancomunitat el gener de 1919. Durant tota la gran campanya autonomista, desenvolupada del novembre de 1918 al febrer de 1919, Joan Rovira i Agelet, acompanyat del seu cosí Antoni Agelet i el conservador Modest Reñé, es mostrà molt reticent en el seu suport a l'Estatut d'Autonomia, fins al punt que aconseguí que el bloc liberalconservador de la Diputació de Lleida (9 diputats de 20) no assistís a l'Assemblea que discutí i aprovà el projecte d'Estatut.⁷⁸ Aquests 9 diputats lleidatans ja havien mostrat públicament la seva disconformitat en l'afer en una carta adreçada a Puig i Cadafalch el 14 de novembre de 1918. En aquesta missiva, Rovira i els seus seguidors, que ja no eren majoria en la Diputació de Lleida, es queixaven per l'anul·lació de l'Assemblea que havia de celebrar-se el novembre i s'excusaven per no assistir a l'acte subjacent de la Quarta Setmana Municipal, programat per al 16 de novembre a Barcelona, en què el seu comitè executiu «hara entrega a su presidencia (Puig i Cadafalch) del plebiscito pidiendo la concesión de autonomía».⁷⁹ Per completar la definició del seu projecte, Joan Rovira va escriure al liberal comte de Romanones, president del Govern central des del 5 de desembre, perquè mantingués les diputacions provincials.⁸⁰

A pesar de l'absència i oposició del bloc liberalconservador de Lleida en tots els actes programats per la Mancomunitat, el Projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1919 va ser aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat a Barcelona, el 24 i 25 de gener de 1919, amb el suport de tots els partits catalanistes (Partit Republicà Català i la Lliga Regionalista) i els radicals d'Alejandro Lerroux. D'altra banda, els conservadors i liberals (en el govern espanyol, aquests darrers, fins al 15 d'abril) van donar llibertat als seus diputats, avalant així el posicionament contrari dels seus líders lleidatans Rovira i Reñé. Seguidament, el 26 de gener, aquest projecte d'Estatut era ratificat en una cèlebre assemblea al Palau de la Música Catalana de Barcelona, que va reunir els representants municipals catalans i en la qual van votar positivament 1.046 dels 1.072 municipis. El projecte fou enviat al govern espanyol per a la seva aprovació el 28 de gener de 1919, malgrat que l'executiu fou partidari d'un document més retallat per una Comissió Extraparlamentària en què Rovira i Agelet ficà cullerada.

77. ADL, Actes del Ple, sessió del 02-10-1918, 7-10. Sol continuà dient que «procediendo en todo caso que el diputado o los diputados que se crean agraviados, expongan sus deseos presentando una moción cuando la Mancomunidad celebre sus sesiones».

78. SOL CLOT I TORRES, *Lleida en temps de la Mancomunitat...*, 223.

79. *El Imparcial*, 21-11-1918, 1. La carta anava signada per Joan Rovira Agelet, president de la Diputació de Lleida; Modest Reñé, vicepresident; Francesc Roca, Rafel La Rosa, Pau Nobell, Antoni Agelet Romeu, Eugeni Pol Vives, Ramon Sans i Joan Sarradell.

80. BALCELLS, *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat...*, 77.

Ja en el Parlament espanyol, al començament de febrer, Francesc Cambó, líder al Congrés de Diputats de la Lliga, fou esbrincat pels parlamentaris espanyols durant la defensa que féu de la proposta catalana; i en posicionar-se en contra del text presentat pel Govern. Davant la negativa de les Corts, va presentar una proposta de referèndum a Catalunya per ratificar el text aprovat per la Mancomunitat, però la frontal oposició dels parlamentaris va convèncer Cambó que només la força popular podia variar la postura estatal. Tanmateix, la continuada inestabilitat social que es manifestava en esdeveniments com ara la vaga de la Canadenca, provocà el tancament del Parlament el 27 de febrer i la caiguda de Romanones l'abril de 1919. L'Estatut ja no es continuà discutint i cap de les dues versions fou aprovada.

Romà Sol, ja plenament integrat en la Lliga, presidí la sessió de l'Assemblea que aprovà i donà suport al projecte d'Estatut el 25 de gener de 1919. Uns dies abans, el 21 de desembre de 1918, quan l'assemblea va dir que era inajornable aprovar un estatut d'autonomia, havia manifestat entusiasmat que «avui neix una nova Catalunya. Visca nostra Catalunya».⁸¹ D'altra banda, Joan Rovira Agelet es mostrava cada cop més contrari al procés i feia moviments, com a president de la Diputació de Lleida, per aconseguir mantenir les diputacions amb tots els seus recursos intactes. L'actuació de Rovira enfurismà la premsa catalanista que volgué ridiculitzar les seves estratagemes. Així, el setmanari *La Nova Conca*, editat a Montblanc, afirmava que:

[...] hi ha un president de la Diputació de Lleida, qu'es diu Rovira Agelet, el qual per edificació de molts, aspirà a presidir la Mancomunitat de Catalunya, i que després ha tingut uns curts moments de popularitat, ni envejosa, ni envejada. Perquè a Madrid feia manyagueries al *ridiculus mus* eixit de les entranyes de la Comissió extraparlamentària? Perquè feia, allí mateix, escarafalls sobre la supressió de les Diputacions provincials catalanes, escalfat redós de la seva vida caciquil? No amics. Aquest bon senyor podia fer això i fora més, sense estranyesa de ningú, car cadascú és fill de les seves obres. I les d'ell, certament, no són pas per cantar-les amb alexandrins.⁸²

I certament la deriva que havia adquirit la trajectòria política de Rovira Agelet al començament de 1919 era clarament espanyolista, ja que s'havia integrat, juntament amb els Riu i una part dels liberals lleidatans, al nucli de polítics fundador de la Unión Monárquica Nacional, un grup polític espanyolista creat a Catalunya per contrarestar la puixança de la Lliga i els republicans catalanistes.⁸³ El president d'aquell grup era el monàrquic Alfons Sala, futur president, també, de la Manco-

81. SOL CLOT, *Quatre polítics lleidatans...*, 58.

82. *La Nova Conca: Setmanari de la Conca de Barbará* 7, 15-02-1919, 1-2.

83. Entre els liberals lleidatans, amb Joan Rovira donaren suport al grup Emili i Daniel Riu i Periquet, parlamentaris a Madrid, i Francesc Roca, Joan Sarradell, Pau Nobell Borràs, Eugeni Pol Vives i Antoni Agelet, com a diputats provincials. MIR, *Lleida (1890-1936)*..., 283.

munitat nomenada per Primo de Rivera el gener de 1924, i els principals signants del primer manifest eren, majoritàriament, elements liberals i conservadors de l'aristocràcia i l'alta burgesia catalana.⁸⁴ Joan Rovira Agelet apareixia encara com a president de la Diputació de Lleida i donava suport al primer manifest, que justificava la creació del grup, que no partit polític, «en la defensa de estos tres grandes principios que forman la base secular de la nación española: Monarquía, Unidad política y Orden social».⁸⁵ Com hem dit més amunt, el document fundacional de la Unión Monárquica el signaven els germans Riu (Emili i Daniel) i els Agelet (Antoni i Joan Rovira), acte amb el qual segellaven definitivament les diferències dins el liberalisme lleidatà de les dues dècades anteriors per lluitar políticament contra la Lliga dirigida a Lleida per Romà Sol.

Tot i aquell suport, a Catalunya la popularitat de Rovira dequeia a mesura que manifestava el seu espanyolisme; mentre que la de Romà Sol augmentava en una proporció similar mentre es reafirmava com a regionalista. Les noves eleccions celebrades el 6 de juliol de 1919 a la província de Lleida donaren majoria als autonomistes, per la qual cosa Romà Sol Mestre desbancà Joan Rovira de la presidència de la Diputació de Lleida el 2 d'agost de 1919 en obtenir els 12 vots entre els republicans autonomistes i regionalistes presents, que s'oposaren als altres 7 diputats favorables a Rovira, pertanyents als liberals i conservadors dinàstics, que contrariats, no assistiren a l'elecció. Durant l'acte, el republicà Josep Cabeceran abandonà la sessió en desacord amb el procés. Romà Sol ocupà la presidència i dirigí un sentit discurs als diputats presents, tot recalcant que:

84. Entre els 124 signants hi havia 30 industrials, 5 banquers i 18 títols nobiliaris (comte de Godó, marquès de Comillas, comte de Caralt, marquès de Sentmenat, marquès de Soto-Hermoso). B. M. ANDRADE, *Castilla ante el separatismo catalán*, Madrid, Reus, 1921, 83-84.

85. Més endavant, el text precisava que: «la unidad política, que no es centralismo, ni negación de las prudentes libertades locales, habrá de permitir a Cataluña el cumplimiento de la misión providencial e histórica que la incumbe de intervenir en la obra santa y grandiosa de reconstituir a España. Precisa elevar la visión de este problema, situándola por encima de las pequeñas pasiones locales y de los sentimientos comarcanos que degeneran en lamentables exageraciones cuando se pretende erigirlos en normas únicas de todo movimiento renovador». ANDRADE, *Castilla ante...*, 78-82. El mateix autor, deia en la introducció que «este libro se escribe para demostrar que el catalanismo (tanto el de Cambó como el de los que gritan ¡muera España!), es fundamentalmente separatista; y en segundo término, para hacer notar al lector que lo ignorase, que Castilla ha impedido y está dispuesta a impedir, por todos los medios, la más insignificante desmembración material del territorio de la Patria grande, sino cualquier cesión o transmisión a Cataluña de toda o parte de la soberanía suprema de la Nación española». El pes de la Unión Monárquica Nacional en l'Assemblea fou discret, ja que en 1923 només tenia 6 diputats. Altrament, des del 1918 ja existia la Federació Monárquica Autonomista (FMA), un partit polític de tendència liberal i regionalista, impulsat per Joaquim Maria de Nadal i Ferrer i Damià Mateu i Bisa. Aquesta Federació s'oposà a la Unión Monárquica Nacional, ja que creien que la Monarquia d'Alfons XIII i l'autonomia de Catalunya eren compatibles. A les eleccions generals espanyoles de 1918 només va obtenir un diputat, i a les eleccions de 1920 i 1923 fou diputat seu Santiago Güell i López. En la Mancomunitat en 1923 la FMN tenia 4 diputats. Donaren suport la Dictadura de Primo de Rivera i la major part dels seus membres es van integrar en la Lliga Regionalista abans de 1930. J. PUY, «Representants de la monarquia a Catalunya (1923-1925)», *L'Avenç*, 1984 (72), 46-49.

Desde mis primeros momentos políticos fuí siempre liberal y convencido demócrata, más cuando llegó el momento fecundo e histórico de la reunión de los parlamentarios poniéndose en interdicto la posibilidad de poder actuar desde otros campos dentro del regionalismo. Yo que siempre he sido liberal y regionalista de corazón me decidí a apoyar con todas mis fuerzas la obra regional eminentemente patriótica y catalana, poniéndome sin vacilación a su servicio. Al lado del eminente Prat de la Riba me entregué a su actuación imitando su ejemplo que deseo seguir y seguiré hasta el final de mi vida política. Bien sé que me debo a los regionalistas y a los que por ser afines con lo que el regionalismo representa me han concedido sus votos, pero he de poner especial empeño en ser presidente de todos [...] Día a día ha de ser aún más catalana y más definida con este carácter mi actuación.⁸⁶

A partir d'aquell moment, cada triomf de Romà Sol davant Joan Rovira Agelet era celebrat per la premsa catalanista com un èxit de la regió davant el caciquisme espanyol. Així, la revista solsonina *Lacetania*, quan fou proclamat Romà Sol, afirmava que «el resultat de l'elecció de president ha causat gran sensació».⁸⁷ *La Conca de Tremp* afegia que la desfeta de Rovira Agelet...

[...] apoiada pels elements republicans reformistes i nacionalistes de la província, resta ben evident, molt merescuda, dels senyors caciquistes lleidatans, patrocinadors de la xorca Unión Monárquica Nacional. El predomini que fins ara havien tingut els elements Riu-Ageletistes en nostra Diputació, va desapareixent, per sort, de totes les corporacions oficials lleidatanes [...] Molt ens plau felicitar al nou president Sr. Sol, i amb ell a tots els nacionalistes que's desvetllen per enderrocar el règim centralista i caciquista que veníem patint.⁸⁸

Lacetania insistia, en un altre moment, que Rovira Agelet era «l'únic baluard que'ls quedava del antic caciquisme, amb el qual encara amenaçaven i feien la por als pobles febles».⁸⁹ Per tant, la premsa regionalista associava la derrota de Rovira Agelet amb la derrota d'un model antic, centralista i antiregionalista; mentre que la victòria de Romà Sol portava el flaire de la regeneració del model d'autogovern que reclamava el poble català.

Tanmateix, lluny d'acovardir-se, Rovira Agelet presentà dura batalla als regionalistes lleidatans en la Diputació fins, gairebé, al mateix dia de la seva mort. D'aquesta manera, quan el Govern central cedí i permeté la transferència de les competències de les diputacions provincials catalanes a la Mancomunitat al començament de

86. ADL, Actes del Ple, sessió del 02-08-1919, 61-62.

87. *Lacetania* 136, 07-08-1919, 1.

88. *La Conca de Tremp*, 15-08-1919, 6.

89. *Lacetania*, 25-08-1919, 2.

1920, Joan Rovira es va oposar enèrgicament a la mesura, amb un vot particular, davant una proposta que qualificà de «centralista y caciquista» en la sessió del 12 de gener de 1920. En aquest sentit, atesa la seva debilitat i limitacions, qualsevol oposició política a la Mancomunitat equivalia a atacar la pròpia institució, un paper que només els membres de la Unió Monàrquica Nacional, liderats per Rovira, van voler assumir. D'altra banda, Romà Sol defensà la tasca de la Mancomunitat perquè «centuplicó sus esfuerzos en bien de la región y de su prosperidad, invitándonos hoy Barcelona nuevamente para contribuir al engrandecimiento de España con nuestro esfuerzo. La obra que realicen los señores diputados ha de ir encaminada a la defensa y engrandecimiento de las aspiraciones de Cataluña». A la manifestació de Sol contestà Rovira, en nom dels liberals, que «no hay unanimidad en apreciar los momentos actuales por suponer que la obra en proyecto tiende a crear otro centralismo en Cataluña y restar medios de vida a la provincia pues no es un secreto que invocando la palabra autonomia se tiende a suprimir la vida provincial relegando la Corporación a simple mandataria de la Mancomunidad que recibirá los recursos de sus haciendas».⁹⁰

Com dèiem més amunt, Rovira lluitava tenaçment contra la Mancomunitat en el saló de plens de la Diputació de Lleida només dos mesos abans de la seva mort, esdevinguda la matinada del 27 de març de 1920.⁹¹ Quan es confirmà el traspàs de Rovira, Romà Sol, com a president, va dedicar-li en la següent reunió de la institució, el 28 de maig de 1920, un discurs de record:

Aunque todos veíamos que su organismo estaba enfermo, la triste nueva nos sorprendió; yo recibí la noticia en Barcelona ocasionándome un profundo dolor pues éramos amigos desde la infancia y siempre perduró en mi el afecto nacido entonces. Con Rovira estuve militando en política y en la época de luchas y de acción tuve repetidas ocasiones de descubrir en él un espíritu nobilísimo, una honrada perseverancia y una asiduidad tan decidida y constante que puede quedar como ejemplo de vida pública. Entero de carácter y regionalista de corazón fué D. Juan Rovira, el primer diputado que en este salón habló en catalán; a él debe Lérida la implantación de los Juegos Florales y el nacimiento de un periódico catalanista (*La Veu del Segre*) que dirigió con gran acierto. Identificados en este sentido colaboré en su obra y con él estuve hasta que –con motivo de la Asamblea de Parlamentarios– surgió la divergencia de criterios. Al rendirle hoy este cariñoso tributo de mi afecto no diré más si no que trabajó mucho, que siempre dió luz a sus actos y que aunque alguna ocasión pudiera estar mal orientado siempre supo inspirarse en nobilísimos deseos de la más pura idealidad.⁹²

90. ADL, Actes del Ple, sessió del 12-01-1920, 93-98.

91. *El Sol*, 28-03-1920, p. 7.

92. ADL, Actes del Ple, sessió del 28-05-1920, 103.

Les paraules de Romà Sol vers el seu gran rival polític eren sinceres, tal com digué en el seu dia Romà Sol Clot, el seu nét, ja que, abans que enemic polític, el considerava un amic personal.⁹³ Sol i Rovira foren regionalistes en la seva joventut i junts van treballar per reconduir el partit liberal a l'autonomisme el 1915-1916. Tanmateix, se separaren el 1917 quan Rovira, que curiosament havia partit de posicions catalanistes properes a Prat de la Riba i Puig i Cadafalch, s'anà separant gradualment del projecte autonomista per abraçar la causa espanyolista de la Unión Monárquica Nacional el 1919. Romà Sol respectà el canvi de l'antic company de files, però no el compartí. Sol seguí la línia autonomista que havia encetat el 1915 i semblava demanar el país.

La premsa provincial es mostrà dividida a l'hora de valorar la figura de Joan Rovira Agelet segons les seves simpaties polítiques. Així, el liberal *El Conquès*, lamentava la pèrdua «de una de las figuras políticas de más relieve de la provincia a la que había consagrado sus amores, y defendía de la absorción barcelonesa, pues la condición de ser hijo de Barcelona no le hacía olvidar la justicia de los intereses leridanos. Militó siempre en el partido liberal y profesaba ideales catalanistas que defendió siempre. Fué el primero que habló en catalán en la Diputación».⁹⁴

D'altra banda, *La Conca de Tremp* retreia a *El Conquès* que en donar compte de la mort de Rovira...

[...] fa una apologia que es ben lluny de la realitat. Rovira Agelet es prou conegut com enemic del catalanisme, no retraiem per respecte als difunts els fets comprovats de nostra afirmació, com també afirmem que'l primer de parlar en català en la Diputació no fou ell ans al contrari. Tenim a la vista al fer aquesta afirmació un periòdic d'aquella època en qu'és comenta'l fet i per honor a la veritat direm que'l senyor (Pere) Lassala, diputat castellà va complir allavors més cavallerosament que la persona a qui'l confrare vol posar corones.⁹⁵

Ja sense oposició consistent en la institució, Romà Sol continuà la seva tasca en favor de la integració definitiva de la Diputació de Lleida a la Mancomunitat de Catalunya. Els nous resultats electorals de 1921 atorgaren una majoria definitiva al bloc catalanista que li proporcionà de nou la presidència de la Diputació de Lleida el 29 d'agost de 1921 per dos anys més, amb 17 vots a favor i només dos en blanc. En prendre possessió, Romà Sol afirmava que «no hubo desacuerdos entre sus hechos y el sentir de los Diputados y sí una mutualidad de relaciones que también ha de continuar ahora».⁹⁶

93. J. VARELA, *Converses a Lleida*, Lleida, Virgili i Pagès, 1988, 277-293, conversa amb Romà Sol Clot.

94. *El Conquès*, 03-04-1920, 3.

95. *La Conca de Tremp*, 30-04-1920, 7. Certament, sobre aquest tema ni el mateix Rovira ho aclareix, ja que en una conferència que donà el desembre de 1917 deia que «yo que fuí de los primeros, sinó el primero que hablé en catalán en las Corporaciones administrativas, acusado de enemigo de Cataluña!». *El Pallaresa*, 06-12-1917, 2.

96. ADL, Actes del Ple, sessió del 29-08-1921, 127.

Romà Sol continuà en el càrrec fins a l'agost de 1923, data en la qual fou substituït pel republicà Ramon Riu Vendrell. D'altra banda, continuà com a diputat provincial i en la darrera assemblea de la Mancomunitat fou reelegit conseller de Cultura i Instrucció del sisè Consell Executiu, amb 38 vots, el 28 d'agost de 1923. Romà Sol desenvolupà el càrrec fins a la fi de gener de 1924, data en la qual Primo de Rivera destituï els diputats electes de la Mancomunitat i els substituï per uns altres nomenats per decret. A causa d'una de les seves darreres intervencions com a conseller, el 2 de gener de 1924 fou detingut i processat per la dictadura de Primo de Rivera per «haber suscrito una carta dirigida a algunos ayuntamientos, cuando el Centro de Dependientes del Comercio y de la Industria formuló una moción relativa al reconocimiento de la nacionalidad de Cataluña». Tot i que Sol fou alliberat l'endemà sense cap més perjudici per a la seva integritat, la sort de la Mancomunitat estava decidida.⁹⁷ La institució continuà fins al 20 de març de 1925, data de la seva supressió definitiva, amb uns diputats nomenats per Decret el 29 de gener de 1924 que no se sentien identificats amb ella i sense la influència política anterior. Primo de Rivera, el general dictador que governava Espanya des del setembre de 1923, decidí unilateralment que havia arribat al final del seu curt, però fructífer, camí; tot argumentant que volia acabar amb el «exclusivismo malsano» de què gaudia Catalunya, malgrat que la Mancomunitat estava contemplada per la llei espanyola, i perquè aquesta «ayudaba a deshacer la gran obra de unidad nacional».⁹⁸

Conclusió

En les planes anteriors hem presentat la vida política de dos destacats polítics lleidatans durant el temps de la Mancomunitat: Joan Rovira Agelet i Romà Sol Mestre. Ambdós van tenir un paper determinant en la vida de la institució fundada a impuls de Prat de la Riba l'abril de 1914, sobretot en el transcendent any de 1917. Aquell moment fou clau en l'esdevenidor de la Mancomunitat, ja que Prat de la Riba moria l'1 d'agost i el liberal Romà Sol quedava com a president accidental, de fet ja feia uns mesos que exercia el càrrec, fins a l'elecció d'un nou president. Fins llavors, la institució caminava amb pas ferm cap a la consecució de l'autonomia per a Catalunya sota el lideratge de Prat de la Riba, sense que ningú, ni cap partit polític, discutís el camí emprés pels regionalistes. L'influx catalanista es traslladà als liberals, que a Lleida, encapçalats per alguns destacats polítics proautonomistes, aconseguiren refundar el partit el 1916 amb un tarannà clarament autonomista.

Tanmateix, la conflictivitat social i la por al creixement que assolía el republicanisme catalanista, molt exaltat en aquells moments, va fer recular els liberals dinàstics cap a posicions un altre cop centralistes. El partit trobà en Joan Rovira Agelet, president de la Diputació de Lleida, un líder carismàtic que, curiosament, procedia de les files catalanistes i presentava les seves credencials per presidir la

97. *La Vanguardia*, 02-01-1924, 8.

98. J. M. FIGUERES I ARTIGUES, *Història contemporània de Catalunya*, (1a ed.), Barcelona, UOC, 2003, 124.

Mancomunitat i substituir a Prat de la Riba a la fi de novembre de 1917. Amb el suport dels republicans, contrariats per la política intervencionista de Cambó i la Lliga en el Govern espanyol, Rovira i Agelet hauria guanyat la presidència fàcilment, ja que disposava de majoria en l'Assemblea. I si això hauria succeït, com mostrà la seva trajectòria política posterior, la Mancomunitat hauria aturat el camí autonomista regional que havia emprès per afavorir el manteniment de les diputacions provincials centralitzades de la Restauració. Davant Rovira s'oposà Josep Puig i Cadafalch, continuador de la política de Prat de la Riba, amb la limitada seguretat de només 27 diputats de la Lliga.⁹⁹

Per què no va guanyar Rovira tenint-ho tot a favor? Per la coherència amb el projecte regionalista i autonomista engegat el 1914 que mostraren alguns diputats liberals autonomistes (Sol, Ferrer i Barbarà, Guasch o Espanya, entre d'altres) i radicals o republicans (Estadella, Cabecerán o Pereña), que no van voler respectar la disciplina de vot del seu partit i secundaren Puig i Cadafalch. La seva decisió atorgava la confiança necessària al projecte de la Lliga, que pretenia assolir més autogovern per desenvolupar Catalunya. Aquest grup de diputats que, sens dubte, tenia en Romà Sol Mestre, president accidental fins al relleu de Prat per Puig, una de les seves peces principals, actuà per fidelitat al projecte que, creien, necessitava i demanava el poble català en aquells moments i no representava Rovira.¹⁰⁰ A partir de llavors, a Lleida i Catalunya la figura política de Rovira anà perdent pes i popularitat entre els catalanistes en benefici de Romà Sol, que consolidà la Lliga a Lleida, presidí la Diputació i fou nomenat conseller d'Educació i Cultura fins als darrers dies de la Mancomunitat. La victòria política de Sol davant Rovira, en un ordre social, fou presentada pels regionalistes com el triomf definitiu de la democràcia davant el caciquisme imposat pels liberals i conservadors dinàstics durant la Restauració.

99. Malgrat que és possible suposar que si Rovira hagués esdevingut president de la Mancomunitat potser no s'hauria oposat tan radicalment a la campanya per l'autonomia, com va fer després de perdre la votació, la realitat és que s'hi va oposar, i això és el que hem analitzat. D'altra banda, tampoc res fa suposar que un cop investit president, s'hauria pogut convertir a l'autonomisme; malgrat que ho hauria estat, entre altres suports, amb els vots dels republicans catalanistes i de la Unió Catalanista. L'actuació posterior de Rovira és tan clara i els seus discursos tan contraris al regionalisme i la Mancomunitat, a la qual arriba a qualificar de centralista, que fa que no puguem ni vulguem entrar en el terreny de les suposicions. La seva visió autonomista era, si en tenia, limitadament provincial, la qual s'oposava a la regional hegemònica dins el catalanisme.

100. Avalaria aquesta suposició el fet que en les successives eleccions celebrades durant el període de vigència de la Mancomunitat la Lliga Regionalista aconseguí cada cop uns millors resultats. Així, en 1914 tenia 20 diputats en l'Assemblea per 27 en 1917, 39 en 1921 i 28 en 1923, tot i que aquesta davallada va venir precedida per l'escissió d'Acció Catalana en 1922, que aconseguí 5 diputats en 1923. Albert BALCELLS, «L'estructura política i el sistema electoral de la Mancomunitat de Catalunya», dins *Els diputats de la Mancomunitat de Catalunya*: <http://diputatsmancomunitat.cat/mancomunitat/content/lestructura-pol%C3%ADtica-i-el-sistema-electoral-de-la-mancomunitat-de-catalunya> (consulta: 25 d'abril de 2016); i Ll. NICOLAU D'OLIVER, *Democràcia contra dictadura: escrits polítics, 1915-1960*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2007, p.27.